
ŠTÚDIE

BITKA PRI BEROÉ 1122 : POSLEDNÝ BOJ PEČENEHOV

MAREK MEŠKO

MEŠKO, M.: Battle of Beroia 1122: The last battle of Pechenegs. *Vojenská história*, 4, 11, 2007, pp. 3 – 26, Bratislava.

The author of the study deals with the conditions in Byzantine Empire during the reign of John II Komnenos who was fully solving the problem of the relationship with the Pechenegs. At first, he focused on naming the sources dealing with the battle of John II Komnenos against Pechenegs at Beroia in 1122. He gives a detailed characteristics of the sources dated closest to the event. The author deals with the position of individual authors, actually, what information could they received about the Battle and the reign of John II Komnenos. In addition, he answers the question of the strategical situation of the Byzantine empire at the beginning of the 1120s; he solves the problem of the battle location and its exact date, as the sources are not exact or vary extensively in the question. The study provides not only the outline of the preparation of the Battle, its story and the outcomes of the Battle at Beroia, it also comes to the conclusions of strengthening the power of Byzantine Empire and the liquidation of the Pechenegs threats.

Military history. Byzantine Empire, 12. p. Battles with Byzantino-Pecheng conflict. The Battle at Beroia.

Keď roku 1018 byzantské vojská konečne dobyli Bulharsko a za severnú hranicu Byzantskej ríše opäť ustanovili tok rieky Dunaj, málokto z Byzantíncov asi predpokladali, že týmto činom položili základy ďalšiemu dlhotrvajúcemu konfliktu. V oblasti severne od Dunaja sa totiž v tej dobe nachádzali kmene Pečenehov, nomádskeho stepného národa tureckého pôvodu. Títo kočovníci síce už viac ako polstoročie udržiavali s Byzanciou priateľské vzťahy, ale tento ich postoj vychádzal skôr z faktu, že cestu k nájazdom na byzantské územie im blokovalo územie Bulharskej ríše. Po jej definitívnom dobytí cisárom Basileiom II. Bulharobijcom (976 – 1025) sa situácia radikálne zmenila. Byzantské a pečenežské územie spolu susedili, a tak Pečenehovia niekoľko rokov po smrti tohto cisára začali s útokmi na juh. Ich tlak vyvolaný príchodom tureckých Uzov do pričiernomorských stepí postupne narastal, až na prelome rokov 1046/1047 Pečenehovia *en masse* prekročili zamrznutý Dunaj a začali sa usídľovať v byzantskej provincii Paristrion.¹ Následná vojna Byzantíncov proti

1 ATTALEIATĚS, M.: *Michaelis Attaliothē Historia*, ed. I. Bekker, CSHB. Bonnæ 1853, s. 30. – SKYLITZĚS, J.: *Ioannis Scylitzæ Synopsis historiarum*, ed. I. Thurn, CFHB. Berlin 1979, s. 458. – ZONARAS, J.: *Ioannis Zonaræ Epitome Historiarum libri XVIII*, Ex recensione Mauricii Pinderi, Tomus III., CSHB. Bonnæ 1897,

Pečenehom, ktorá trvala až do roku 1053, nedokázala tento proces zvrátiť, a tak bol byzantský cisár Konštantín IX. Monomachos (1042 – 1054) nútený uznať prítomnosť Pečenehov na byzantskom území. Dodatočne s nimi uzavrel spojeneckú zmluvu. Nakoniec však Pečenehovia vzhľadom na zhoršujúcu sa vnútropolitickú aj zahraničnú situáciu Byzantskej ríše od 70. rokov 11. storočia obnovili svoje nájazdy proti byzantskej provincii Trácii. Protiopatrenia Byzantíncov boli najprv veľmi slabé a nedostatočné, avšak po nástupe cisára Alexia I. Komnénéna (1081 – 1118) na trón sa situácia začala pomaly meniť. Obe strany sa zaplietli do nového konfliktu, ktorý nakoniec skončil roku 1091 úplnou porážkou Pečenehov v známej bitke na úpätí tráckej hory Lebounion.² Byzantínci boli presvedčení, že v tejto bitke konečne porazili svojich bývalých spojencov a dlhoročných protivníkov³, avšak neskorší vývin ukázal, že nemali tak úplne pravdu, a že definitívnu porážku Pečenehov sa podarilo dosiahnuť až synovi a následníkovi Alexia I. Komnénéna, Jánovi II. Komnénovi (1118 – 1143).

CIELE JÁNA II. KOMNÉNA ROKU 1118

S nástupom Jána II. Komnénéna na byzantský trón sa na čele Byzantskej ríše ocitol nielen rozvážny a činorodý vládca, ale aj rovnako schopný vojvodca. Ján II. Komnénos už od prvých hodín svojej vlády verne nasledoval obecné rysy zahraničnej politiky, ktorú dovtedy viedol jeho otec.⁴ Mladý cisár si vždy vybral jednu záležitosť, ktorej sa potom dlhodobo osobne venoval a v ostatných smeroch viedol opatrnú zahraničnú politiku, aby nevyprovokoval súčasný boj na viacerých frontoch.⁵ „Dedičstvo“ Jána II. Komnénéna po jeho otcovi bolo pomerne povzbudzujúce. Neustále vojny, ktoré Alexios I. Komnénos viedol od svojho nástupu na trón proti Normanom, Pečenehom a seldžuckým Turkom, mali za následok, že v čase, keď sa Ján II. Komnénos stal cisárom, Byzantínci už znovu kontrolovali celú východnú polovicu balkánskeho polostrova⁶ a v Malej Ázii, ktorú v dôsledku bitky pri Mantzikerte (1071) postupne takmer celú ovládli seldžuckí Turci, sa im znovu podarilo ovládnuť jej úrodnú a rovinatú západnú časť.⁷ Ján II. Komnénos pokračoval v bojových operáciách s konečným cieľom získať späť byzantské územia stratené po roku 1071 a tejto činnosti sa bez prestávky a neúnavne venoval počas celého obdobia svojho panovania.⁸

Predpokladom k úspešnému naplneniu tohto náročného predsavzatia boli dve veci: Ján

s. 642. – STEPHENSON, P.: The Byzantine Frontier at the Lower Danube in the Late Tenth and Eleventh Centuries. In: *Frontiers in Question. Eurasian Borderlands, 700-1700*. Edited by Daniel Power and Naomi Standen. Houndmills 1999, s. 92. – ANGOLD, M.: *Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία από το 1025 έως το 1204. Μία πολιτική ιστορία*. Atény 1997, s. 77. – DIACONU, P.: *Les Petchénègues au Bas-Danube*. Bucarest 1970, s. 58. – SPINEI, V.: *The great Migrations in the East and South East of Europe from the Ninth to the Thirteenth Century*. Cluj-Napoca 2003, s. 133. Byzantská provincia (*théma*) Paradounavon, známa z byzantských písomných prameňov aj ako Paristrion, sa v 11. a 12. storočí rozkladala medzi dolným tokom Dunaja a pohorím Haimos (dnes Stará Planina v Bulharsku). Prehľadom organizácie obrany byzantskej hranice na dolnom Dunaji v priebehu 11. storočia sme sa podrobne zaoberali na inom mieste, pozri: MEŠKO, M.: Vývin obranného systému byzantskej ríše v 11. storočí – príklad témy Paradounavon. In: *Byzantinoslovaca*, (I), 2006, s. 128-143.

2 Priebeh tejto významnej bitky podrobne opisuje Anna Komnénéna. KOMNÉNA, A.: *Alexias*, ed. D. R. Reinsch – A. Kambylis, Annæ Comnenæ Alexias, CFHB. Berlin 2001, s. 246-249.

3 KOMNÉNA, A.: *Alexias*, s. 248-249.

4 Hlavné rysy tejto politiky zosumarizoval sám cisár Alexios Komnénos v básnickom diele *Mousai*, o ktorom bádatelia tvrdia, že ho napísal ako istú formu politického testamentu pre svojho syna a nástupcu Jána II. Komnénéna. Pozri: MAAS, P.: Die Musen des Kaisers Alexios I. *Byz. Zeitsch.*, 22, 1913, s. 348-369.

5 ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, Ι. Ε.: *Το βυζαντινό κράτος*. Thessaloniki 2001, s. 211.

6 ANGOLD, M.: *Αυτοκρατορία*, s. 214-222. – ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, Ι. Ε.: *Κράτος*, s. 205-207.

7 ANGOLD, M.: *Αυτοκρατορία*, s. 257-265.

8 Tamže, s. 298.

II. Komnénos potreboval stály prísun finančných prostriedkov na pokrytie vysokých vojenských výdavkov a zároveň musel mať k dispozícii dobre vycvičenú a boaschopnú armádu.⁹ Našťastie, aj v tomto smere mu jeho otec uľahčil úlohu, pretože v dôsledku neustálych obranných bojov sa v priebehu jeho vlády postupne sformovala nová a dobre vycvičená byzantská armáda, schopná bojovať proti nomádom zo stepi, ako aj proti rytierom a ťažkej jazde z latinského Západu. Čo sa týka finančných prostriedkov, tie bolo možné získať jedine z daní pochádzajúcich zo zdanenia agrárnej produkcie obyvateľstva Byzantskej ríše. Je zrejmé, že práve táto položka sa mohla stať potencionálnym zdrojom ťažkostí, keďže daňový systém mohol bez problémov fungovať len v tých oblastiach, ktoré boli viac-menej uchránené od nepriateľských vpádov, a tých bolo na začiatku 12. storočia veľmi málo. Jadro týchto území životne dôležitých na udržiavanie byzantského administratívneho aparátu a armády sa po roku 1071 presunulo z Malej Ázie na Balkán.¹⁰

Tento nesporný fakt celkom určite ovplyvňoval strategickú koncepciu Alexia Komnéna, ako aj jeho syna Jána II. Komnéna. Keďže na dobývanie stratených území bolo potrebné mať stály prísun financií, ako aj regrútov na náhradu strát z byzantských vojakov zložených z vojenských oddielov (tzv. *tagmát*), vyplývala z toho pre oboch cisárov povinnosť zabezpečiť prioritne ochranu území na Balkáne a až potom sa koncentrovať na boje so Seldžukmi v Malej Ázii. Počas prvých rokov vlády Jána II. Komnéna vyzerala v tomto smere situácia priaznivo. Zo severozápadu sa ochrana byzantských území na Balkáne zakladala na dohode s Uhorskom, ktorej osobitným výrazom bol aj sobáš Jána II. Komnéna s arpádovskou princeznou Piroškou (uhorská princezná po korunovácií prijala byzantské meno Irena).¹¹ Zo severu sa zdalo, že po porážke Kumánov (Kumáni plne kontrolovali pričiernomorské stepi po porážke Pečenehov v roku 1091) v rokoch 1094/1095 a 1113/1114 Alexiom I. Komnénom, takisto nehrozí žiadne bezprostredné nebezpečenstvo.¹² Zo západu, z normanskej južnej Itálie taktiež v tomto období nemohla vzniknúť žiadna významnejšia hrozba byzantským územiam na Balkáne, pretože až do nástupu Rogera II., synovca v Byzancii dobre známeho Róberta Guiscarda (1059 – 1085), normanský štát prekonával krátke obdobie relatívneho úpadku a vnútorných nepokojov.¹³

Za týchto okolností sa Ján II. Komnénos mohol hneď po svojom nástupe na trón v podstate nerušene venovať bojom proti seldžuckým Turkom, ktorí v dôsledku toho, že posledná byzantská vojenská výprava proti nim sa odohrala roku 1116, prevzali strategickú iniciatívu do svojich rúk a ich tlak na byzantské obranné línie sa každým rokom stupňoval.¹⁴ Nový byzantský cisár preto hneď zorganizoval proti Turkom dve vojenské výpravy, pričom prvá výprava v juhozápadných oblastiach Malej Ázie, trvajúca od jari do jesene 1119, viedla k dobytíu prístavu Laodikeia, a počas druhej (pravdepodobne nasledujúceho roku 1120) sa cisárovi podarilo dobyť dôležité mesto Sozopolis ležiace v údolí rieky Maiandros.¹⁵ Význam

9 BIRKENMEIER, J. W.: *The Development of the Comnenian Army*. Washington 1998 (nepublikovaná dizertačná práca), s. 47.

10 BIRKENMEIER, J. W.: *Army*, s. 49.

11 ANGOLD, M.: *Αυτοκρατορία*, s. 299.

12 BIRKENMEIER, J. W.: *Army*, s. 49. – CIGGAAR, K.: Flemish mercenaries in Byzantium, later history in an old Norse miracle. *Byzantion*. 51, 1981, s. 68-69.

13 ANGOLD, M.: *Αυτοκρατορία*, s. 300. – MATTHEW, D.: *The Norman Kingdom of Sicily*. Cambridge 1992, s. 20-21. – BIRKENMEIER, J. W.: *Army*, s. 218.

14 BIRKENMEIER, J. W.: *Army*, s. 49.

15 CHONIATES, N.: *Nicetæ Choniatæ Historia*, recensuit J. A. van Dieten, CFHB. Berlin 1975, s. 12-13. Na mieste Sozopola sa dnes nachádza turecké mesto Uluborlu. BELKE, K. – MERSICH, N.: *Phrygien und Pisidien*. TIB, Band 7. Wien 1990, s. 387-388.

tohto mesta spočíval najmä v jeho geografickej polohe, pretože ležalo na križovatke ciest a kontrolovalo prístupy zo západných častí Malej Ázie na centrálnu náhornú plošinu, ovládanú seldžuckými Turkami.¹⁶ Dobytie Sozopola vytvorilo priaznivé predpoklady pre byzantský postup hlbšie do maloázijského vnútrozemia, avšak nakoniec Ján II. Komnénos nedostal príležitosť túto výhodu využiť. Zastihli ho totiž správy o tom, že po prestávke tridsiatich rokov sa na dolnom Dunaji zjavili Pečenehovia, a že „*plnou silou*“ vpadli do byzantskej Trácie.¹⁷ Vzhľadom na to, že ochrana byzantských provincií na Balkáne mala najvyššiu prioritu, Ján II. Komnénos okamžite ukončil boje proti Seldžukom a ponáhal sa do Trácie, aby nomádsky vpád zastavil a ochránil ohrozené oblasti.¹⁸ Týmto sa schyľovalo k jednej mimoriadne krvavej a urputnej bitke, ktorú neskôr historici pomenovali bitka pri Beroé (dnes mesto Stara Zagora v Bulharsku).

PRAMENE HOVORIACE O BITKE

Poslednú bitku Byzantíncov s Pečenehmi opisuje celkovo až šesť historických naračných prameňov. Prvé dva z nich predstavujú základné pramene pre poznanie dejín Byzantskej ríše v priebehu 12. storočia a sú to kroniky známych byzantských historikov Jána Kinnama a Nikéta Choniata. Za nimi nasledujú ďalšie dva pramene, takisto byzantského pôvodu, ktorých autormi boli Theodoros Skoutariotés¹⁹ a mních Efraim.²⁰ Tieto dva pramene sú neskoršie ako prvé dve kroniky a pochádzajú z 13. a 14. storočia²¹, a preto sa o nich nebudeme ďalej v našom krátkom prehľade samostatne zmieňovať. Piatym prameňom v poradí je rozprávanie biskupa Edessy (dnes mesto Urfa v juhovýchodnom Turecku) Basileia, ktoré sa do dnešných dní zachovalo v rámci kroniky Michala Sýrskeho.²² Posledný opis bitky sa nachádza v ságe *Heimskringla* z pera islandského historika druhej polovice 13. storočia Snorriho Sturlussona.²³

Historické dielo s názvom *Epitomé* (gr. zhrnutie, výťah) z pera byzantského historika Jána Kinnama sa skladá z celkovo siedmich kníh a opisuje udalosti z rokov 1118 až 1176, čiže udalosti, ktoré sa udiali počas panovania cisárov Jána II. Komnéna a jeho syna Manuéla I. Komnéna (1143 – 1180).²⁴ Ján Kinnamos sa narodil krátko po roku 1143.²⁵ Predpokladá sa, že jeho kariéra v službách cisárskeho dvora sa odohrávala počas druhej polovice vlády

16 Tamže, s. 12. – ANGOLD, M.: *Αυτοκρατορία*, s. 298.

17 KINNAMOS, J.: *Ioannis Cinnami Epitome. Rerum ab Ioanne et Alexio Comnenis gestarum*, recensuit Augustus Meineke, CSHB. Bonnæ 1836, s. 7.

18 BIRKENMEIER, J. W.: *Army*, s. 49.

19 SKOUTARIOTES, T.: *Synopsis chroniké*. Mesaioniké bibliothéké K. N. Sathas. Tom. VII. Benátky 1894.

20 EPHRAËMIUS, *Ephraemi monacho emmetron chronicon*, ex recognitione I. Bekkeri, CSHB. Bonnæ 1840.

21 ΣΑΒΒΙΔΗΣ, Α. Γ. Κ.: Η τελευταία πατζινακική επιδρομή στο Βυζάντιο (1122/23). In: *Βυζαντινο-τουρκικά μέληματα*. Atény 1991, s. 139.

22 MICHAL SÝRSKY: *Chronique de Michel le Syrien, patriarche jacobite d'Antiochie (1169-1199)*, éditée pour la première fois et traduite en français par J.-B. Chabot. Tome I., Paris 1899, Tome III., Paris 1905.

23 Úryvok textu opisujúci bitku pri Beroé je preložený do anglického jazyka a nachádza sa v monografii od S. Blöndala (BLÖNDAL, S.: *The Varangians of Byzantium. An aspect of Byzantine military history*. Translated, revised and rewritten by Benedikt S. Benedikz. Cambridge-London-New York, Cambridge University Press 1978, s. 148-149), potom v štúdií od bádateľky K. Ciggaar (CIGGAAR, K.: Flemish, s. 53-55), ako aj v preklade do novogréčtiny v štúdií A.G.K. Savvidisa (ΣΑΒΒΙΔΗΣ, Α. Γ. Κ.: Επιδρομή, s. 146-148). Pri písaní tejto štúdie sme prednostne používali verziu pochádzajúcu od S. Blöndala.

24 KRUMBACHER, K.: *Ιστορία της βυζαντινής λογοτεχνίας*. Α', Β' τόμος. Atény 1974, s. 564.

25 GRECU, V.: *Nicétas Choniatès a-t-il connu l'histoire de Jean Cinnamos?*. *REB*, 7, 1949, s. 194.

Manuéla I. Komnéna.²⁶ Ján Kinnamos svoje historické dielo pravdepodobne napísal medzi rokmi 1180 až 1183.²⁷ Z uvedených údajov je zrejmé, že historické udalosti, ktoré sa odohrali za vlády Jána II. Komnéna – a teda aj bitku pri Beroé – nemohol tento byzantský historik opisovať na základe vlastných životných skúseností.²⁸ Avšak vďaka svojej funkcii cisárskeho úradníka mal Ján Kinnamos prístup do cisárskych archívov, kde mohol dokumenty potrebné pre napísanie *Epitomé* bez problémov získať. Napriek tomu historici, ktorí sa podrobne zaoberali analýzou jeho diela, často konštatujú, že jeho štýl opisovania historických udalostí je stručný a lakonický, najmä v prvej knihe jeho kroniky.²⁹ Rovnako aj chronologické údaje, ktoré nám tento autor poskytuje, sú často nepresné. Navyše, okrem rozprávania o výpravách cisára Manuéla I. Komnéna proti Uhorsku len zriedkavo popisuje výzbroj a výstroj vojakov byzantských oddielov.³⁰ Uvedené nedostatky charakterizujú aj text kroniky, ktorý sa priamo týka opisu bitky pri Beroé.

Kronika Nikéta Choniata s názvom *Historia* sa skladá z 21 kníh a časovo pokrýva obdobie byzantských dejín medzi rokmi 1118 až 1206.³¹ Podobne ako vyššie spomínaný Ján Kinnamos aj Nikétas Choniátés sa narodil vo frýžskom meste Chónai v západnej Malej Ázii³² až po smrti cisára Jána II. Komnéna, okolo roku 1150³³, či v súlade s názormi niektorých historikov až po roku 1160.³⁴ Svoju kariéru v rámci byzantského správneho aparátu začal mladý budúci historik ku koncu vlády cisára Manuéla II. Komnéna.³⁵ Za cisára Izáka II. Ange-la (1185 – 1195) sa z neho stal *logothétés tón sekretón*.³⁶ Vďaka úspešnej úradníckej kariére patril Nikétas Choniátés k elitnej vrstve obyvateľstva byzantského hlavného mesta. Zlomom v jeho úspešnej a bohatej kariére bol príchod IV. križiackej výpravy a dobytie Konštantínopola západnými rytiermi v apríli 1204. Nikétas Choniátés musel za dramatických okolností opustiť byzantskú metropolu a usídlil sa v Nikái, kde zastával vysokú funkciu na dvore prvého cisára tzv. Nikájskeho cisárstva Theodora I. Laskarisa (1204 – 1222).³⁷ V Nikái dokončil aj písanie svojho rozsiahleho historického diela.

Čo sa týka charakteristík Nikétovej *Histórie*, platia pre ňu takmer rovnaké závery ako pre dielo Jána Kinnama. Hoci je celé dielo napísané z rétorického hľadiska oveľa bohatším a kvetnatejším jazykom, udalosti z obdobia vlády Jána II. Komnéna sú v ňom opísané s obdobným nedostatkom detailov, akým sa vyznačuje predošlé Kinnamovo dielo.³⁸ Zarážajúca podobnosť oboch historických diel v tomto ohľade viedla mnohých historikov k záveru, že Nikétas Choniátés dobre kroniku Jána Kinnama poznal³⁹, a že ju použil ako základ svojho vlastného diela, najmä pri opisovaní panovania cisárov Jána II. Komnéna a Manu-

26 BIRKENMEIER, J. W.: *Army*, s. 23.

27 KRUMBACHER, K.: *Λογοτεχνία*, s. 565. – GRECU, V.: *Choniátès*, s. 197.

28 BIRKENMEIER, J. W.: *Army*, s. 23.

29 KRUMBACHER, K.: *Λογοτεχνία*, s. 565, 568.

30 BIRKENMEIER, J. W.: *Army*, s. 27.

31 GRECU, V.: *Choniátès*, s. 197.

32 Dnes toto významné a slávne byzantské mesto už neexistuje, no jeho trosky sa nachádzajú asi 16 km na západ od tureckého mesta Denizli.

33 KRUMBACHER, K.: *Λογοτεχνία*, s. 569.

34 GRECU, V.: *Choniátès*, s. 197.

35 BIRKENMEIER, J. W.: *Army*, s. 30.

36 BIRKENMEIER, J. W.: *Army*, s. 31.

37 KRUMBACHER, K.: *Λογοτεχνία*, s. 570.

38 BIRKENMEIER, J. W.: *Army*, s. 30.

39 GRECU, V.: *Choniátès*, s. 197.

éla I. Komnénéa.⁴⁰ Avšak ak porovnáme obe kroniky, zistíme, že Choniatova *História* predsa len obsahuje väčšie množstvo detailných informácií ako dielo Jána Kinnama.⁴¹ Tento jav zrejme vychádza z faktu, že vyššia funkcia v rámci konštantínopolského cisárskeho dvora umožňovala Choniatovi oveľa ľahší prístup k rôznym dokumentom z cisárskeho archívu ako v úradníckej hierarchii nižšie postavenému Jánovi Kinnamovi. V tomto kontexte je dôležité, že aj opis bitky pri Beroé sa v *Historii* vyznačuje vyšším počtom detailných a zaujímavých informácií.

Tretím historickým prameňom v poradí, ktorý obsahuje opis bitky pri Beroé, je úryvok z textu kroniky biskupa Basileia z Edessy, ktorý sa zachoval v kronike jakobitského patriarchu Antiochie Michala Sýrskeho (1126 – 1199).⁴² Tento autor napísal kronikárske dielo opisujúce ľudské dejiny od stvorenia sveta až po dobu, v ktorej sám žil. Michal Sýrsky pri písaní svojho rozsiahleho kronikárskeho diela čerpal z veľkého množstva písomných prameňov.⁴³ Hlavným prameňom pri opisovaní udalostí odohrávajúcich sa počas panovania cisára Jána II. Komnénéa mu bola kronika už spomínaného biskupa Basileia z Edessy, o ktorom je známe, že umrel vo veľmi pokročilom veku v roku 1172.⁴⁴ Keďže je tiež známe, že za biskupa severosýrskeho mesta Kaišoum (byzantský názov tohto mesta bol Kaésoun, dnes Keyşun v juhovýchodnom Turecku) bol vysvätený roku 1135⁴⁵, a že biskupom Edessy sa stal roku 1142⁴⁶, je celkom pravdepodobné, že žil aj v čase, keď sa bitka pri Beroé odohrala. Dokonca je možné, že Basileios ešte ako mladý klerik mohol na svojich cestách získať aj niektoré informácie pochádzajúce od priamych účastníkov bitky. Tento pomerne odvážny predpoklad podporuje aj komentár Michala Sýrskeho, ktorý vo svojej kronike uvádza, že opis udalostí, ktorý bude nasledovať, napísal „*biskup Basileios z Edessy, ktorý tam bol*“.⁴⁷ Táto poznámka Michala Sýrskeho pravdepodobne neznamená, že sa Basileios priamo nachádzal na bojisku, ale skôr že v rovnakej dobe prebýval v byzantskom hlavnom meste, a že sa zúčastnil osláv pri triumfálnom návrate Jána II. Komnénéa z víťaznej vojnovéj výpravy.⁴⁸ Samotný charakter textu biskupa Basileia z Edessy zodpovedá tomuto výkladu, pretože obsahuje pomerne povrchný opis bitky, ktorý kontrastuje s bohatým opisom udalostí po samotnej bitke. Navyše, tieto udalosti sa neuvádzajú v diele Jána Kinnama či Nikéta Choniata.

Posledné svedectvo v súvislosti s bitkou pri Beroé sa nachádza v ságe *Heimskringla*, v ktorej sú opísané osudy a činy nórskeho kráľov, a to od legendami opradenej najstaršej minulosti až po dobu panovania nórskeho kráľa Magnusa Erikssona (do roku 1184).⁴⁹ Autorom ságy je islandský historik Snorri Sturluson a svoje dielo napísal niekedy v priebehu 20. rokov 13. storočia.⁵⁰ V jednej časti ságy sa vyskytuje aj opis zázraku spojeného s kráľom Ola-

40 Tamže, s. 200-201.

41 Tamže, s. 201.

42 MICHAL SÝRSKY: *Chronique*. Tome III, s. 206-207. Pozri tiež: CHALANDON, F.: *Les Comnène. Etudes sur l'empire byzantin. Jean II Comnène (1143-1180) et Manuel I Comnène (1143-1180)*. Paris 1912, s. 49.

43 Pozri tabuľku: SÝRSKY, M.: *Chronique*. Tome I, s. XXV.

44 MICHAL SÝRSKY: *Chronique*. Tome I, s. XXV.

45 Tamže, s. XXXV.

46 MICHAL SÝRSKY: *Chronique*. Tome III, s. 207.

47 Tamže.

48 F. Chalandon tvrdí, že sa v tom čase nachádzal v európskej časti Byzantskej ríše. CHALANDON, F.: *Comnène*, s. 49.

49 ΣΑΒΒΙΔΗΣ, Α. Γ. Κ.: *Επιδρομή*, s. 146.

50 CIGGAAR, K.: *Flemish*, s. 49.

fom I. Svätým (1015 – 1030)⁵¹, ktorý sa vraj v podobe jazdca na bielom koni⁵² zjavil Varjagom⁵³ patriacim k osobnej stráži byzantského cisára⁵⁴ a v bitke proti pohanom (t. j. Pečenehom) im dopomohol k víťazstvu.

Jadro rozprávania o tomto zázraku je však staršie a jeho opis sa nachádza už v básni *Geisli* od Einara Skulasona, ktorá vznikla pri príležitosti vyhlásenia kráľa Olafa za svätého v roku 1153, čiže zhruba 30 rokov po bitke.⁵⁵ Ako inšpirácia poslúžilo Einarovi Skulasonovi rozprávanie o zázraku žoldnierom a dobrodruhom Eindriðim Mladým⁵⁶, ktorý mnohé roky slúžil vo Varjažskej garde a po ukončení služby sa v roku 1148 vrátil do Nórska.⁵⁷ Preto niektorí historici predpokladajú, že je veľmi pravdepodobné, že Eindriði Mladý slúžil vo Varjažskej garde práve počas vlády Jána II. Komnéna, ak nie ešte za jeho otca Alexia.⁵⁸ Týmto sa dostávame veľmi blízko k samotnej bitke, pretože Eindriði Mladý sa buď priamo zúčastnil bitky pri Beroé ako bojovník v radoch Varjagov, alebo tam boli niektorí z jeho druhov v zbrani a on zozbieral ich dojmy a opisy po ich návrate z výpravy.⁵⁹ Tento moment je veľmi dôležitý, pretože rozprávanie obsiahnuté v *Heimskringla*, hoci postúpilo isto určité zmeny, môže predstavovať jediný zápis očitého svedectva priamo z bojového poľa.

ÚTOČNÍCI: PEČENEHOVIA ALEBO KUMÁNI?

Na prvý pohľad sa táto otázka môže zdať nelogická, pretože až doteraz sme sa zmieňovali o poslednej bitke Pečenehov proti Byzantíncom. Avšak na základe svedectiev písomných prameňov, ktoré sme si práve predstavili, nie je odpoveď na túto otázku taká jednoduchá. Byzantskí autori Ján Kinnamos a Nikétas Choniatés sa v súlade s tradičným archaizujúcim úzusom bežným pre byzantskú literárnu tvorbu zmieňujú o útočníkoch ako o „Skýtoch“⁶⁰, a iba na konci úryvku sa z diela Nikétasa Choniatésa dozvedáme, že po bitke pri Beroé cisár Ján II. Komnénos ustanovil zvláštny „pečenežský“ sviatok, aby sa tak každoročne oslavovalo toto veľké víťazstvo byzantských zbraní.⁶¹ Basileios z Edessy píše, že protivníkmi Byzantíncov boli Kumáni.⁶² Snorri Storluson opisuje boj Varjagov s etnikom s tajomne znejúcim názvom „Blökumenn“⁶³, ktorý pravdepodobne vznikol zlúčením pôvodne dvoch staronór-

51 Tento nórsky kráľ zahynul v bitke pri Stiklestad (Stiklastadir) 29. júla 1030. Postupne sa z neho stal nielen patrón kupcov a obchodníkov, ale aj ochranca nórskej kráľovskej dynastie a všetkých Škandinávcov slúžiacich vo Varjažskej garde. МЕЛЬНИКОВА, Е. А.: Культ св. Олава в Новгороде и Константинополе. *ВВ*, 56 (81), 1995, s. 93-98.

52 BLÖNDAL, S.: *Varangians*, s. 149: „The noble-looking man who rides a white horse in front of their ranks“

53 K histórii a významu pomenovania *Væringjar* pre Škandinávcov, ktorí sa dostali do Ruska pozri: BLÖNDAL, S.: *Varangians*, s. 4 ff.

54 K histórii a vývinu Varjažskej gardy pozri: BENEDIKT, B.: The evolution of the Varangian regiment in the Byzantine army. *Byz. Zeitsch.*, 62, 1969, s. 20-24.

55 BLÖNDAL, S.: *Varangians*, s. 150. – CIGGAAR, K.: *Flemish*, s. 50.

56 BLÖNDAL, S.: *Varangians*, s. 150.

57 CIGGAAR, K.: *Flemish*, s. 52.

58 Tamže, s. 53.

59 BLÖNDAL, S.: *Varangians*, s. 150.

60 KINNAMOS, J.: *Epitome*, s. 7, 8, 9. – CHONIATES, N.: *Historia*, s. 13, 14, 15, 16. K používaniu a významu pojmu „Skýthai“ u byzantských historikov 11. storočia pozri: MALAMUT, E.: L'image Byzantine des Petschénegues. *Byz. Zeitsch.*, 88, 1995, s. 117.

61 CHONIATES, N.: *Historia*, s. 16. – CHALANDON, F.: *Commène*, s. 51.

62 MICHAL SÝRSKY: *Chronique*. Tome III, s. 206.

63 BLÖNDAL, S.: *Varangians*, s. 148.

ských etnonymov „Blaker” a „Kumaner” (Vlachovia a Kumáni).⁶⁴ V každom prípade si uvedené svedectvá odporujú, takže aj niektorí bádatelia začali presadzovať názor, že namiesto Pečenehov zaútočili na byzantské územie Kumáni.⁶⁵

Tento názor zdanlivo podporuje aj svedectvo byzantskej princeznej Anny Komnény, dcéry cisára Alexia I. Komnena, ktorá vo svojom diele *Alexias* píše o úplnom zničení Pečenehov v bitke pri Leboniuni.⁶⁶ Ich miesto na širých stepiach na sever od Dunaja zaujali ich vzdialení etnickí príbuzní Kumáni, ktorí Byzantíncom v boji proti Pečenehov veľmi ochotne pomáhali. Pečenehovia, čo bitku prežili, boli buď zaradení do služby v byzantskej armáde⁶⁷, alebo sa museli podriadiť novým pánom pričiernomorských stepí. O pár rokov neskôr potom Kumáni sami pokračovali v tradičnej nomádskej politike, keď najprv v rokoch 1094/1095 a potom 1113/1114⁶⁸ zaútočili na byzantské územie na Balkáne. Alexios I. Komnénos síce kumánsky nájazd úspešne odrazil, avšak nadvláda Kumánov nad územím severne od Dunaja tým ani v najmenšom neutrpela. Rovnaká situácia trvala aj po nástupe Jána II. Komnena na trón v roku 1118. Z tohto dôvodu v ponímaní uvedených historikov útočníci na začiatku vlády nového cisára nemohli byť Pečenehovia, ale Kumáni.

Napriek uvedeným argumentom je takmer isté, že útočníkmi boli Pečenehovia. Na stepiach ich síce v úlohe hegemonov vystriedali Kumáni, ale ani ich pozícia nebola neotrastiteľná. Kyjevské veľkoknieža Vladimír Monomach (1113 – 1125) totiž zareagovalo na novú vlnu kumánskych útokov organizovaním celej série odvetných vojnových výprav, ktoré sa odohrávali v rokoch 1103, 1109, 1111, pričom najdôležitejšou bola výprava v roku 1116.⁶⁹ V ich dôsledku sa výrazne oslabil kumánska moc v niektorých pohraničných oblastiach, a Kumáni z nich museli dočasne ustúpiť (napríklad na hornom toku rieky Donec).⁷⁰ V tejto situácii sa Pečenehovia, ktorí už takmer tridsať rokov žili pod nadvládou Kumánov, vzbúрили.⁷¹ Kumáni však ešte stále mali dostatok síl, aby túto vzburu dokázali potlačiť, a tak vzbúrení Pečenehovia hľadali útočisko u kniežata Vladimíra Monomacha. Kyjevské veľkoknieža Pečenehov prijalo, usadilo ich na území Kyjevskej Rusi a zaradilo ich do služby vo svojom vojsku ako pomocné oddiely. Roku 1121 ich však Vladimír Monomach zo svojich služieb náhle prepustil a prikázal im opustiť ruské územie. Pečenehovia zamierili na juh, a tak sa stalo, že ich šiky sa zjavili na severnej byzantskej hranici.⁷²

Na určenie širších príčin pečenežského vpádu je potrebné pristaviť sa pri motívoch kyjevského veľkokniežata Vladimíra Monomacha, ktoré vyústili do vyhostenia Pečenehov. Podľa správ ruských písomných prameňov veľkoknieža prepustilo Pečenehov zo svojich služieb, pretože ich prítomnosť na husto osídlenom ruskom území viedla k neustálym potýčkam s miestnym roľníckym obyvateľstvom a spôsobovala vnútorné nepokoje v rámci celého štá-

64 CIGGAAR, K.: *Flemish*, s. 67.

65 ANGOLD, M.: *Автоκρατορία*, s. 153. – SOUSTAL, P.: *Thrakien (Thrakë, Rhodopë und Haimimontos)*. TIB, Band 6. Wien 1999, s. 204.

66 KOMNENA, A.: *Alexias*, s. 249.

67 MALAMUT, E.: *Image*, s. 142. – ВАСИЛЬЕВСКИЙ, В.: Византия и Печенеги. *ЖМНП*, 164, 1872, s. 287. – ТЯПКОВА-ЗАЙМОВА, В.: Quelques particularités dans l'organisation militaire des régions du Bas-Danube et la politique byzantine aux XIe et XIIe siècles. In: *Byzance et les Balkans à partir du VIe siècle. Les mouvements ethniques et les états*. London, Variorum Reprints 1979, s. 673. – ANGOLD, M.: *Автоκρατορία*, s. 221.

68 MORAVCSIK, G.: *Byzantinoturcica, I*. Berlin 1958, s. 91. – CIGGAAR, K.: *Flemish*, s. 66.

69 MARTIN, J.: *Medieval Russia 980-1584*. Cambridge 1995, s. 53. – ЗЛАТАРСКИ, В. Н.: *История*, s. 367.

70 MARTIN, J.: *Russia*, s. 53.

71 ЗЛАТАРСКИ, В. Н.: *История*, s. 367.

72 ЗЛАТАРСКИ, В. Н.: *История*, s. 367.

tu.⁷³ Okrem toho, Vladimír Monomach mohol mať aj iný motív. Zdá sa, že okolo roku 1116 došlo k roztržke medzi ním a byzantským cisárom Alexiom I. Komnénom ohľadne kontroly nad mestami v strategicky dôležitej oblasti dolného Dunaja. Z opisu obsiahnutom v kronike *Russkaja pervaja letopis* nie je jasné, čo sa presne odohralo, avšak je isté, že obe sporné strany po určitom čase dospeli k uzmiereniu, ktoré spečatil sobáš vnučky kyjevského veľkokniežaťa Dobrodeje s jedným zo synov budúceho cisára Jána II. Komnéna Alexiom.⁷⁴ Napriek tomu vzniká dojem, že Vladimír Monomach vyhostením Pečenehov nielen chcel zbaviť svoje kniežatstvo usadlému spôsobu života málo prispôsobivých nomádov, ale že o ich úmysle zaútočiť na Byzantskú ríšu vedel vopred. Byzantíncov napriek tomu zámerne nevaroval, pretože útok Pečenehov mu umožňoval dosiahnuť oslabenie byzantských pozícií na dolnom Dunaji bez toho, aby on sám musel riskovať otvorený vojenský konflikt.⁷⁵

Pokiaľ ide o príčiny, ktoré donútili Pečenehov k ich poslednému útoku na Byzantskú ríšu, niektorí historici uvádzajú, že ich hlavným motívom bola snaha pomstiť sa za drvivú porážku pri Lebouniu v roku 1091.⁷⁶ Domnievame sa, že operovanie s takýmto vágnym pojmom ako je pomsta, nie je na tomto mieste potrebné a nemá žiadne opodstatnenie. Skôr je pravdepodobné, že Pečenehovia, ktorí sa už v pričiernomorskej stepi z dôvodu nadvlády Kumánov nemohli usídlieť (pokiaľ len znovu nechceli akceptovať podriadené postavenie v rámci ich kmeňového zväzu)⁷⁷, hľadali novú vlasť na území Byzantskej ríše. Tento predpoklad podporuje aj zmienka byzantského historika Jána Kinnama, že na výprave proti Byzancii ich sprevádzali aj ich ženy a deti, a že sa ho teda zúčastnil celý národ bez rozdielu.⁷⁸ Vzhľadom na to pečenežský útok nepredstavoval iba akýsi lúpežný či pomstou motivovaný nájazd, ale iba prirodzenú snahu Pečenehov o zaistenie si vlastnej nezávislosti.

GEOGRAFICKÝ RÁMEC BITKY

Uviedli sme vyššie, že vzhľadom na vzrastajúci význam balkánskych provincií Byzantskej ríše sa pre cisárov Alexia I. Komnéna a Jána II. Komnéna ich účinná obrana pred nepriateľskými vpádmi stala prioritou najvyššieho významu. V čase nástupu Jána II. Komnéna na trón vymedzoval severnú hranicu Byzantskej ríše Dunaj. Dolný tok tejto európskej rieky bol v stredoveku splavný po celej dĺžke⁷⁹ a na viacerých miestach ho dokonca bolo možné aj prebrodiť⁸⁰, takže Dunaj nepredstavoval neprekonateľnú prekážku pre útočníkov prichádzajúcich zo severu. Po prekonaní toku Dunaja sa možní útočníci ocitli na dlhej a úzkej podunajskej planine. Jej hlavnou charakteristickou vlastnosťou, dôležitou z vojenského hľadiska, bol fakt, že vďaka svojej otvorenosti a neexistencii prirodzených prekážok, bola táto plani-

73 Tamže.

74 OBOLENSKI, D.: *Six Byzantine portraits*. Oxford 1988, s. 110-111. – ΒΑΡΖΟΣ, Κ.: *Η γενεαλογία των Κομνηνών*. Τόμος Α'. Θεσσαλονίκη 1984, s. 343.

75 ANGOLD, M.: *Αυτοκρατορία*, s. 298.

76 ΣΑΒΒΙΔΗΣ, Α. Γ. Κ.: *Επιδρομή*, s. 141.

77 ЗЛАТАРСКИ, В. Н.: *История*, s. 367.

78 KINNAMOS, J.: *Epitome*, s. 8.

79 KODER, J.: *Το Βυζάντιο ως χώρος. Εισαγωγή στην Ιστορική Γεωγραφία της Ανατολικής Μεσογείου στη Βυζαντινή Εποχή*. Μτφρ. Διονύσιος Χ. Σταθακόπουλος. Θεσσαλονίκη 2005, s. 28.

80 Dunaj bolo možné prebrodiť oproti dnešnej lokalite Dervent v Dobrudži. CONDURACHI, E. – BARNEA, I. – DIACONU, P.: *Nouvelles recherches sur le limes byzantin du Bas-Danube aux Xe et XIe siècles*. In: XIIIth International Congress of Byzantine Studies, Oxford 5-10 September 1966. Oxford 1967, s. 190. – DIACONU, P.: Păcuiul lui Soare – Vicina. *Βυζαντινά*, 8, 1976, s. 416.

na ideálna na manévrovanie veľkých bojových oddielov, a tým pádom favorizovala útočníkov a znevýhodňovala obrancov.

Na juh od podunajskej planiny sa rozprestiera pohorie Haimos (najvyššia nadmorská výška až 2 376 m), známe v byzantských písomných prameňoch ako „Zygos“.⁸¹ Charakteristickou črtou tohto pohoria je, že jeho severné svahy pomerne plynule prechádzajú do podunajskej planiny, pričom z južnej strany sú výškové rozdiely omnoho výraznejšie a svahy majú strmší sklon.⁸² Na juh od hlavného hrebeňa sa nachádza bočný a nižší hrebeň nazývaný Sárnena Gora (najvyšší vrchol vo výške 1 236 m.n.m.), ktorý oddeľuje údolie horného toku rieky Tundža od hornotráckej nížiny (Gornotrakijska nizina).⁸³ Z vojenského hľadiska tak ani Haimos nepredstavoval vážnejšiu prekážku pre potencionálnych útočníkov, pretože sa v jeho hrebeni otvárajú mnohé priesmyky⁸⁴, v byzantských prameňoch označované ako „kleisourai“.⁸⁵ Najvýznamnejším priesmykom v západnej časti pohoria bol v stredoveku priesmyk Šipka (alebo Šipčenski prohod, 1 326 m.n.m.), vo východnej zase priesmyk Riški prohod (najvyšší bod iba 416 m.n.m.), známy Byzantíncom pod pomenovaním „Sidéra“.⁸⁶

Mesto Beroé⁸⁷ ležalo na južnej strane pohoria Haimos. Prechádzala cezeň významná cesta, ktorá v byzantskom období spájala mestá Novae a Nikopolis na sever s mestom Mosynopolis ležiaceho na juh od pohoria Rodopy. Táto komunikácia viedla priesmykom Šipka do údolia rieky Tundža (dnešné Kazanlášsko pole s priemernou nadmorskou výškou okolo 300 m. n. m.), ktoré vďaka svojej polohe predstavovalo dôležitú cestnú križovatku. Okrem spomínanej cesty ňou totiž viedla aj cesta spájajúca Sardiku (dnes Sofia) s prístavmi Mesembria (Nesebăr) a Anchialos (Pomorje) na brehu Čierneho mora.⁸⁸ Z údolia Tundže potom cesta od Dunaja stúpala a prekonávala hrebeň pohoria Sárnena Gora ďalším priesmykom (dnes Zmejevski prohod s nadmorskou výškou 465 m. n. m.), až nakoniec dospela k mestu Beroé.⁸⁹

Pri podrobnejšom skúmaní písomných prameňov opisujúcich bitku, zistíme, že neobsahujú žiadnu významnejšiu zmienku o smerovaní pečenežského útoku a polohe pečenežského tábora. Nikétas Choniatés a Ján Kinnamos iba zhodne lakonicky konštatujú, že Pečenehovia prekročili Dunaj a vpadli na byzantské územie.⁹⁰ Napriek tomu sa v uvedených prameňoch vyskytujú indície, ktoré umožňujú určité hypotetické úvahy. Prvú indíciu predstavuje informácia Jána Kinnama, ktorý píše, že cisár sa na čele byzantského vojska vybral Pečenehom oproti, avšak z dôvodu príchodu zimy musel výpravu prerušiť a prezimovať v meste Beroé.⁹¹ To znamená, že Pečenehovia museli prekročiť Haimos a následne sa utáboriť niekde na sever od tohto mesta. Logicky sa nám núka predpoklad, že nomádi použi-

81 Tento názov napríklad používajú Michal Attaleiatés a Anna Komnénéa. Pozri: ATTALEIATÉS, M.: *Historia*, s. 37. – KOMNÉNA, A.: *Alexias*, s. 286-287.

82 KODER, J.: *Buĉávrio*, s. 28.

83 SOUSTAL, P.: *Thrakien*, s. 54.

84 Tamže, s. 279. V prípade, že byzantskí cisári mali k dispozícii dostatočné množstvo vojska, bola obrana týchto priesmykov pomerne jednoduchá a efektívna. HALDON, J.: *Byzantium at War. 600-1453*. London 2002, s. 11.

85 ATTALEIATÉS, M.: *Historia*, s. 37.

86 BEŠEVILIEV, B.: Die byzantinische Heerstrasse Adrianopel-Verigava. In.: BEŠEVILIEV, B.: *Bulgarisch-byzantinische Aufsätze*. London, Variorum Reprints 1978, s. 127. – SOUSTAL, P.: *Thrakien*, s. 141, 143, 441.

87 SOUSTAL, P.: *Thrakien*, s. 203-205.

88 Tamže, s. 324.

89 Tamže.

90 KINNAMOS, J.: *Epitome*, s. 7. – CHONIATES, N.: *Historia*, s. 13.

91 KINNAMOS, J.: *Epitome*, s. 7.

li najvýznamnejší priesmyk v tejto časti pohoria – čiže už spomínaný priesmyk Šipka. Čo sa týka samotnej polohy pečenežského tábora, sa nachádza v rozprávaní Snorriho Sturlusona. Snorri Sturluson píše, že nomádi sa utáborili v oblasti zvanej „Pézínavellir“, čo v preklade znamená „Pečenežské pláne“.⁹² V súčasnej dobe prevláda názor, že toto pomenovanie sa vzťahuje na rovinu ležiacu na sever od Dunaja na území dnešného Rumunska (Cimpia Romina).⁹³ Tento predpoklad však neberie do úvahy svedectvo oboch byzantských kronikárov, ktorí síce stručne, avšak jasne konštatujú, že Pečenehovia prekročili Dunaj a vpadli na byzantské územie plieniac Tráciu. „Pečenežské pláne“ sa teda museli nachádzať nielen južne od Dunaja, ale aj na juh od pohoria Haimos.

Ako vhodná lokalita na umiestnenie záhadných „pečenežských pláni“ – a tým aj pečenežského tábora – sa javí práve vyššie spomínané Kazanlaško pole. Údolie rieky Tundže leží priamo na ceste spájajúcej priesmyk Šipka, ktorý Pečenehovia pravdepodobne použili pri svojom prechode do Trácie s mestom Beroé, kde sa zase v snahe čeliť pečenežskému nájazdu utáborilo byzantské vojsko. Oblasť údolia rieky Tundže pritom z geografického hľadiska tvorí uzavretý, od hornotráckej nížiny hrebeňom pohoria Sárnena Gora oddelený celok. Táto oblasť je počas vegetačného obdobia bohatá aj na vegetáciu a vodu a vyznačuje sa príjemným podnebiím⁹⁴, čo tiež isto nomádi pri výbere trvalého táboriska z hľadiska zabezpečenia krmiva pre početné kone a iné domáce zvieratá museli brať do úvahy.⁹⁵ Z vojenského hľadiska je táto relatívna izolácia od ostatných častí Trácie celkom výhodná, keďže Pečenehovia isto očakávali, že ich vpád skôr či neskôr vyprovokuje Byzantíncov k protiútok.

Čo sa týka umiestnenia byzantského tábora, ten sa podľa informácií Jána Kinnama a Nikéta Choniata nachádzal v tesnej blízkosti mesta Beroé.⁹⁶ V prípade, že by náš predpoklad o polohe pečenežského tábora bol pravdivý, môžeme predpokladať, že byzantský tábor ležal niekde na sever od mesta, na ceste, ktorá viedla na sever cez Zmejovski prohod do údolia rieky Tundža. Vzdialenosť medzi táborami oboch protivníkov by v tomto prípade bola približne 15 až 20 km, čo plne zodpovedá odporúčaniam byzantských vojenských príručiek, v ktorých sa uvádza, že veliteľ vojska by nemal táboriť od nepriateľských síl vo vzdialenosti menšej alebo väčšej ako je jeden deň pochodu.⁹⁷ Ján II. Komnénos sa nimi zrejme tiež riadil pri výbere tábora, kde hodlal prezimovať s celým svojím vojskom, a táto skutočnosť tiež podporuje náš predpoklad, že sa Pečenehovia po prekročení Dunaja a hrebeňa Haimosu utáborili niekde uprostred údolia rieky Tundža.

ČASOVÝ RÁMEC BITKY

Otázku, kedy sa bitka presne odohrala, sa historikom nepodarilo doteraz uspokojivo vy-

92 BLÖNDAL, S.: *Varangians*, s. 148: „Now when he came to Pézínavellir“. K prekladu „Pézínavellir“ = pečenežské pláne pozri: CIGGAAR, K.: *Flemish*, s. 51, 53. – МЕЛЬНИКОВА, Е. А.: *Культ*, s. 102.

93 CIGGAAR, K.: *Flemish*, s. 61. Tamže pozri aj ďalšiu odbornú literatúru k tejto otázke.

94 Najnižšia ročná priemerná teplota je tu v januári (1 °C) a najvyššia v júli (23,6 °C). SOUSTAL, P.: *Thracien*, s. 57.

95 Závislosť nomádov od vhodných pasienkov a jej vplyv na trasu ich presunov je veľmi výstižne opísaná v štúdiu známeho odborníka na dejiny Strednej Ázie D. Sinora, pozri: SINOR, D.: *Horse and pasture in Inner Asian History*. In: *Inner Asia and its Contacts with Medieval Europe*. Variorum reprints, Londýn 1977, s. 182.

96 KINNAMOS, J.: *Epitome*, s. 7. – CHONIATES, N.: *Historia*, s. 14.

97 DENNIS, G. T.: *Three Military Treatises*. Text, Translation, and Notes by George T. Dennis. Tres tractatus byzantini de re militari, CFHB, volumen XXV. Washington 1985, s. 189. Tiež: HALDON, J.: *The organization and support of an expeditionary force: manpower and logistics in the Middle Byzantine period*. In: *Byzantium at war (9th–12th c.)*. Athens 1997, s. 122.

riešiť. Dôvodom sú opäť protichodné a neúplné časové údaje obsiahnuté navyše iba v dvoch nami uvádzaných dochovaných historických prameňov. Prvý časový údaj sa nachádza v kronike Michala Sýrskeho, ktorý po rozprávaní udalostí odohrávajúcich sa počas roku 1433 (t. j. 1123) uvádza opis bitky od Basilea z Edessy slovami: „*V ten istý rok Ján, cisár Grékov, bojoval proti kmeňu Kumánov.*“⁹⁸ Spolahlivejším sa preto javí údaj Nikéta Choniata, ktorý uvádza, že Pečenehovia prekročili Dunaj „*v piatom roku jeho* (t. j. cisára Jána II. Komnéna) *vlády*“.⁹⁹ Problém však v tomto prípade predstavuje spôsob, akým byzantský kronikár počítal roky od začiatku vlády Jána II. Komnéna. Rátal Nikétas Choniatés roky panovania tohto cisára odo dňa jeho oficiálneho nastúpenia na trón, alebo od začiatku roka, v ktorom sa Ján II. Komnénos ujal vlády?¹⁰⁰ V prvom prípade by Pečenehovia prekračovali Dunaj okolo 15. augusta 1122 a v druhom takmer o jeden rok skôr, čiže po 1. septembri 1121.

Rozdiel medzi ponúkanými možnosťami datovania je teda značný, a tak názor rôznych bádateľov zodpovedá možnosti, ktorú si vyberú ako pravdepodobnejšiu. Datovanie prekročenia Dunaja Pečenehmi do roku 1122 je zdanlivo logickejšie, pretože lepšie zodpovedá údaju Michala Sýrskeho o tom, že bitka Byzantíncov proti Pečenehom sa odohrala roku 1123. Medzi bádateľov uznávajúcich toto datovanie patria V. N. Zlatarski¹⁰¹, A. G. K. Savvidés¹⁰² a M. Angold.¹⁰³ Druhá skupina bádateľov však zastáva názor, že bitka sa odohrala už o rok skôr, teda roku 1122.¹⁰⁴ Ich názor istotne vychádza z článku O. Kurtza, ktorý sa otázkami ohľadne chronológie vlády Jána II. Komnéna podrobne zaoberal, a v prospech navrhovaného datovania uviedol sériu závažných argumentov.¹⁰⁵ Ostatní historici buď ako dátum vybojovania bitky pri Beroé udávajú úplne nevyhovujúci rok 1121¹⁰⁶, alebo sa problému s jej datovaním vyhýbajú tým, že oba roky uvádzajú naraz (1121/1122) a nechávajú na čitateľovi, aby si vybral.

V tejto štúdii budeme nasledovať názor O. Kurtza, podľa ktorého Pečenehovia prekročili Dunaj koncom leta 1121 (t. j. po 1. septembri 1121). Ján II. Komnénos sa vtedy nachádzal na vojenskej výprave proti seldžuckým Turkom v Malej Ázii. Po prijatí správ o pečenežskom vpáde sa isto snažil čo najrýchlejšie sa presunúť do ohrozenej oblasti, avšak uzavretie prímeria s Turkami, ako aj samotný presun, zaberali toľko času, že do Trácie dorazil až tesne pred príchodom zimy. Zimné počasie znemožnilo všetky bojové operácie, a tak musel byzantský cisár čakať na príchod jari roku 1122, počas ktorej malo dôjsť k rozhodujúcemu stretnutiu.

98 MICHAL SÝRSKY: *Chronique*. Tome III, s. 206: „*la même année, Jean, empereur des Grecs, fit la guerre au peuple des Comans*“. Editori kroniky opravujú tento dátum na rok 1121. Tamže, s. 206, poznámka 4.

99 CHONIATES, N.: *Historia*, s. 13.

100 KURTZ, O.: *Unedierte texte aus der Zeit des Kaisers Johannes Komnenos*. *Byz. Zeitsch.*, 16, 1907, s. 86.

101 ЗЛАТАРСКИ, В. Н.: *История*, s. 367.

102 ΣΑΒΒΙΔΗΣ, Α. Γ. Κ.: *Επιδρομή*, s. 140-142.

103 ANGOLD, M.: *Αυτοκρατορία*, s. 298.

104 CHALANDON, F.: *Comnène*, s. 49. – MORAVCSIK, G.: *Byzantinoturcica*, s. 88. – OSTROGORSKY, G.: *Geschichte des Byzantinischen Staates*. München 1963, s. 312. – ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, Ι. Ε.: *Ιστορία του Βυζαντινού κράτους*. Τόμος Γ', Μέρος πρώτο. Thessaloniki 1999, s. 48. – ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, Ι. Ε.: *Κράτος*, s. 211. – BLÖNDAL, S.: *Varangians*, s. 148. – PRITSAK, O.: The Pečenegs. A case of social and economic transformation. In.: *Studies in Medieval Eurasian History*. London :Variorum Reprints 1981, s. 25. – MALAMUT, E.: *Image*, s. 143. – SOUSTAL, P.: *Thrakien*, s. 93. – ZÁSTĚROVÁ, B. a kol.: *Dějiny Byzance*. Praha: Academia 1996, s. 256. – HEATH, I. – McBRIDE, A.: *Οι τελευταίοι βυζαντινοί στρατοί 1118-1461 μ.Χ.* Atény 1996, s. 3, 33.

105 KURTZ, O.: *Zeit*, s. 86.

106 CIGGAAR, K.: *Flemish*, s. 59, 62.

SITUÁCIA NA JAR ROKU 1122

Rok 1121, ako aj zima na prelome rokov 1121 a 1122, boli pre Pečenehov pomerne úspešným obdobím. Nomádi prekročili bez významnejšieho odporu Dunaj, vpadli na byzantské územie a po určitej dobe sa utáborili v úrodnom údolí rieky Tundže južne od pohoria Hamos. Potom vďaka lúpežným nájazdom do širokého okolia získali bohatú korisť v podobe rôznych cenností, ale najmä zásob potravín, ktoré boli potrebné na blížiaci sa začiatok zimy. Počas celého tohto obdobia bola byzantská reakcia veľmi slabá, pretože byzantský cisár Ján II. Komnénos sa nachádzal ďaleko v Malej Ázii, viazaný v bojoch proti Seldžukom. Ani jeho náhly príchod do ohrozenej oblasti spočiatku neznamenal výraznejší nárast byzantskej aktivity, pretože zimné nepriaznivé počasie odsúdilo Pečenehov aj Byzantíncov k nečinnosti. Bolo potrebné vyčkať do príchodu jari.

V tejto situácii však Ján II. Komnénos nehodlal zotrvať v pasívnom čakaní. Neodcestoval naspäť do Konštantínopola, aby tam strávil zimu, ale naopak zostal v Beroé so svojimi jednotkami, ktoré chcel čo najlepšie vycvičiť a pripraviť na nevyhnutnú bitku.¹⁰⁷ Zároveň vstúpil do rokovania s predákmi Pečenehov s cieľom vnieť do ich radov rozkol a prilákať čo najviac z nich do svojich služieb.¹⁰⁸ V súlade s najlepšimi tradíciami byzantskej diplomacie ich pravidelne obdarovával drahocennými – zlatom vyšívanými rúchami, striebornými tepanými čašami a pokúšal sa ich ohurovať usporadúvaním bohatých hostín.¹⁰⁹ Táto taktika zaznamenala čiastočný úspech, keď niektorí z pečenežských náčelníkov skutočne prešli do byzantských služieb.¹¹⁰ S ostatnými náčelníkmi Pečenehov Ján II. Komnénos uzavrel mierovú zmluvu v snahe ukrývať vlastné ofenzívne zámery do posledného možného okamžiku. Dokonca existujú indicie o tom, že nomádom povolil slobodný pohyb na území Byzantskej ríše, vrátane vlastného tábora a byzantského hlavného mesta.¹¹¹ Týmto spôsobom mali Pečenehovia nadobudnúť pocit falošného bezpečia, zatiaľ čo Byzantínci postupne dosiahli vysoký stupeň pripravenosti a pohotovosti.

BOJOVÁ TAKTIKA, PLÁNY A SILA PROTIVNÍKOV

Z opisov priebehu bitky obsahnutých v historických prameňoch vzniká dojem, že Ján II. Komnénos si ako skúsený vojenský veliteľ postup proti Pečenehom detailne naplánoval, a že v priebehu bitky podľa tohto svojho vopred pripraveného plánu aj postupoval. Určite veľmi dobre poznal vojnovú taktiku Pečenehov a poznal aj ich najväčšiu výhodu, ktorá spočívala v účinnej a intenzívnej strelbe jazdeckých lukostrelcov, ako aj v ich vysokej pohyblivosti, výnimočnej schopnosti manévrovať a obchvatmi prekvapivo útočiť na krídla a tyl nepriateľ-

107 KINNAMOS, J.: *Epitome*, s. 7. – CHALANDON, F.: *Comnène*, s. 49.

108 Tamže, s. 7. – CHONIATES, N.: *Historia*, s. 14. – CHALANDON, F.: *Comnène*, s. 49.

109 CHONIATES, N.: *Historia*, s. 14. – ΣΑΒΒΙΑΔΗΣ, Α. Γ. Κ.: *Επιδρομή*, s. 141. – CHALANDON, F.: *Comnène*, s. 49.

110 CHONIATES, N.: *Historia*, s. 14. Neskorší osud týchto Pečenehov, ako aj členov ich rodín, nie sú známe. Predpoklad, že by v bitke pri Beroé bojovali po boku Byzantíncov, je nereálny. Možnože práve o nich sa zmieňuje Basileios z Edessy, keď uvádza, že Pečenehovia dostali od cisára povolenie na cestovanie na území Byzantskej ríše, vrátane Konštantínopola. Pozri poznámku nižšie.

111 MICHAL SÝRSKY: *Chronique*. Tome III, s. 207: „*Quand ces Comans vinrent contre Constantinople, l'empereur Jean usa se ruse; il fit [la paix] avec eux. (...) ils se furent mélangés et furent entrés dans les villes, même à Constantinople et dans le camp de l'empereur*“. Byzantínci zatkli všetkých Pečenehov v deň bitky pri Beroé. Tamže: „*Le jour même où ils furent pris, l'empereur allait avec ses troupes à leur camp*“. – CHALANDON, F.: *Comnène*, s. 50.

skej bojovej zostavy. Nomádski jazdeckí lukostrelci boli síce väčšinou iba ľahko ozbrojení, avšak ľahkosť ich výstroje, vysoký stupeň ich jazdeckého umenia, ako aj rýchlosť ich koní im dávala možnosť vyhnúť sa útokom menej pohyblivého nepriateľa, boj kedykoľvek prerušiť a veľmi rýchlo ustúpiť.¹¹² V prípade potreby bol ich veľmi obľúbenou taktikou predstieraný ústup, ktorý sa po chvíli zmenil na prudký protiútok spojený s útokom zo zálohy. Pokiaľ Byzantínci dokázali Pečenehom vďaka morfológii terénu, alebo iným faktorom obmedziť túto ich pohyblivosť a vnútiť boj zblízka – v ktorom sa prejavovala prevaha byzantskej ochrannej výbroje a ťažších útočných zbraní – výsledkom býval zvyčajne útek a porážka nomádov.¹¹³ V boji zblízka proti disciplinovanejším a kompaktným formáciám byzantskej jazdy a pešiakov nedokázala Pečenehom pomôcť ani ďalšia výhoda, ktorú väčšinou mávali – a to ich veľká početná prevaha.

Aby teda Ján II. Komnénos dokázal eliminovať opísané výhody pečenežského spôsobu boja, pravdepodobne si zaumienil, že prekvapivým úderom zaútočí na pečenežský tábor.¹¹⁴ Pečenehovia by boli tým pádom nútení prejsť do statickej obrany, čím by bola výrazne zredukovaná ich prvá výhoda v boji – vysoká pohyblivosť. Taktiež bolo nutné, aby útok začal v takej dobe, kedy by zhoršená viditeľnosť nedovoľovala Pečenehom účinne využiť ich jazdeckých lukostrelcov. Do úvahy prichádzal čas krátko pred svitaním, alebo tesne pred západom slnka. Predpokladáme, že Ján II. Komnénos sa rozhodol pre útok skoro ráno.¹¹⁵ To však znamenalo, že presun byzantského vojska do útočných pozícií, vzdialených od byzantského tábora najmenej 15 km, sa musel realizovať v priebehu noci.¹¹⁶ Pre takýto nočný pochod bolo potrebné počítať s tým, že vojsko bude schopné túto vzdialenosť prekonať najskôr za päť či šesť hodín.¹¹⁷ Útok za úsvitu však prinášal aj ďalšiu výhodu, ktorá by znemožnila Pečenehom účinne nasadiť ich lukostrelcov, ak by sa totiž Byzantínci približovali k pečenežskému táboru od východu, vychádzajúce slnko by obrancov tábora oslepovalo. Takto postavený základný bojový plán mohol, v prípade úspešnej realizácie, prispieť k výraznému zníženiu strát v radoch byzantského vojska a zároveň Byzantíncom dopomôcť k istému víťazstvu. Zároveň však závislosť tohto plánu od dosiahnutia momentu prekvapenia jeho hladkú realizáciu nesmierne sťažovala. Veľa napríklad záviselo od toho, či sa v priebehu noci pred útokom podarí byzantským vojakom v tichosti zaujať východiskové pozície, čo bola úloha veľmi náročná nielen podľa štandardu stredovekých, ale aj moderných armád. Netreba tiež zabúdať aj na to, že byzantskí vojaci by do útoku nastupovali unavení z pochodovania a z nedostatku spánku po prebdenej noci.

Čo sa týka sily vojsk Byzantíncov a Pečenehov vyššie opísané historické pramene nám, okrem pár ojedinelých zmienok, neposkytujú žiadne konkrétne údaje. Prvá zmienka sa nachádza v básni *Geisli* (súčasť ságy *Heimskringla*), kde sa hovorí, že „štyri a pol stovky Nó-

112 PRITSAK, O.: *Pečenegs*, s. 19.

113 BIRKENMEIER, J. W.: *Army*, s. 128.

114 CHONIATES, N.: *Historia*, s. 14.

115 Naša hypotéza závisí od výkladu gréckeho slova „κνεφαίωσις“, použitého na opísanie dennej doby Nikétom Choniatom. Pozri: CHONIATES, N.: *Historia*, s. 14. Toto slovo totiž označuje dennú dobu na prechode tmy a svetla, teda pri východe aj pri západe Slnka. Logickejší sa nám zdá predpoklad, že prekvapivý útok byzantského vojska sa mal odohrať tesne pred svitaním.

116 To isté odporúča byzantským generálom aj vojenská príručka od cisára Nikéfora II. Fokasa známa pod konvenčne stanoveným latinským pomenovaním *De velitatione* z druhej polovice 10. storočia, pozri: DENNIS, G. T.: *Military*, s. 170.

117 Vzdialenosť 16 (byzantských) míľ, čiže asi 24 km, dokázal oddiel pešieho vojska prekonať pochodom v trvaní 7 až 8 hodín, pričom priemerná rýchlosť pochodu bola 3 až 4 km za hodinu. McGEER, E.: *Sowing the Dragon's Teeth: Byzantine Warfare in the Tenth Century*. Dumbarton Oaks 1995, s. 341.

rov, ktorí sa odvážili nakŕmiť havranov, získalo veľkú slávu”.¹¹⁸ Výraz „štyri a pol stovky Nórov” pritom podľa severského ráťania nezodpovedá počtu 450, ale až 540 Škandinávcov.¹¹⁹ Tento číselný údaj dobre zodpovedá byzantskej praxi, podľa ktorej jedno *tagma* cisárskej osobnej stráže malo približne 250 mužov.¹²⁰ To znamená, že Ján II. Komnénos mal so sebou na výprave proti Pečenehom dve *tagmata* patriace k Varjažskej garde, v ktorej zvyčajne Dáni, Švédi a Nóri slúžievali, keď vstúpili do služieb byzantského cisára. Počet vojakov zvyšnej časti byzantského vojska je obtiažne určiť. *Tagmata* patriace k centrálnemu cisárskemu vojsku, ktoré bývali rozmiestnené v tesnej blízkosti Konštantínopola, zvyčajne nemávali viac ako 2 000 mužov.¹²¹ Tieto jednotky byzantskej jazdy síce neboli veľmi početné, ale v prípade nepriateľského útoku boli okamžite k dispozícii a mohli byť vyslané do ktorejkoľvek časti ríše.

Vzhľadom na to, že Ján II. Komnénos mal málo času na presun z Malej Ázie do Trácie, je viac ako pravdepodobné, že jeho *tagmata* pozostávali iba z Varjažskej gardy a spomenutých *tagmát* centrálného cisárskeho vojska. V priebehu bitky sa ešte spomína aj *tagma* Frankov a Flámov, čiže Normanov a Flámov v byzantských službách.¹²² Ich počet zrejme nepresahoval 400 až 500 mužov.¹²³ Celkovo teda v zostave vojska Jána II. Komnéna mohlo byť okolo 3 000 jazdcov. Je však potrebné vziať do úvahy, že počas stredoveku jazdu takmer vždy sprevádzali aj pešiáci, a to spravidla v pomere 2:1, resp. 3:1. Každopádne vždy počtom jazdecké oddiely výrazne prevyšovali.¹²⁴ Pri predpokladanom pomere jazdy a pechoty 2:1 by vojsko zhromaždené Jánom II. Komnénom na výpravu proti Pečenehom mohlo mať okolo 10 000 mužov. Čo sa týka pomeru jednotlivých druhov v radoch pešieho vojska, v Byzantskej ríši bolo obvyklé, že tisícka pešiakov sa skladala z 500 kopijníkov, 300 lukostrelcov a 200 ľahko-odencov.¹²⁵ Existujúce písomné pramene taktiež mlčia o konkrétnej bojovej zostave byzantského vojska a neuvádzajú ani mená veliteľov jednotlivých oddielov (resp. veliteľov pravého a ľavého krídla), okrem veliteľa Varjažskej gardy, na ktorej čele stál Pórir Helsingr.¹²⁶ Ján II. Komnénos ako vrchný veliteľ všetkých byzantských jednotiek určite velil hlavným silám, čo znamenalo, že pred bitkou zaujal postavenie v strede bojovej formácie.

Opis zázračnej pomoci sv. Olafa v ságe *Heimskringla* obsahuje ešte jeden údaj, vďaka ktorému sa môžeme pokúsiť odhadnúť veľkosť pečenežského vojska. Text ságy tvrdí, že pohá-

118 BLÖNDAL, S.: *Varangians*, s. 152: „four and half hundred Norsemen, who dared to feed the ravens, won great renown“.

119 V starej nórcine predstavovala číslovka sto (*hundrað*) počet 120. CIGGAAR, K.: *Flemish*, s. 54.

120 BIRKENMEIER, J. W.: *Army*, s. 156.

121 HEATH, I. – McBRIDE, A.: *Στρατοί*, s. 11.

122 BLÖNDAL, S.: *Varangians*, s. 148. A. P. Každan v nedávnej štúdií presvedčivo ukázal, že pod v Byzantskej ríši rozšíreným pomenovaním „Φράγγοι/Κέλτοι“, skrývajú najmä Normani. KAZHDAN, A. P.: Latins and Franks in Byzantium: Perception and Reality from the Eleventh to the Twelfth Century. In: *The Crusades from the Perspective of the Byzantium and the Muslim World*. Edited by Angeliki E. Laiou and Roy Parviz Mottahedeh. Washington D.C., Dumbarton Oaks 2001, s. 90-91. Preto budeme ďalej používať označenie Normani, tam kde sa v prameňoch vyskytuje pomenovanie Frankovia.

123 Početnosť 400 – 500 mužov bola bežným priemerom v oddieloch normanských a iných žoldnierov prichádzajúcich do Byzancie z latinského Západu. Pozri: HALDON, J.: *Warfare, State and Society in the Byzantine World, 565-1204*. London 1999, s. 104, ako aj CHEYNET, J.-C.: Le rôle des Occidentaux dans l'armée byzantine avant la Première Croisade. In: *Byzanz und das Abendland im 10. und 11. Jahrhundert*. Herausgegeben von Evangelos Konstantinou. Wien 1997, s. 117 a CHEYNET, J.-C.: Les effectifs de l'armée byzantine au Xe-XIIe s. In: *Cahiers de la civilisation médiévale*. 1995, s. 323-324, tam aj súvisiaca literatúra. Počas konzultácií nám tento svoj názor obaja uvedení autori opakovane potvrdili.

124 BIRKENMEIER, J. W.: *Army*, s. 155.

125 HALDON, J.: *War*, s. 49.

126 BLÖNDAL, S.: *Varangians*, s. 149.

nia (teda Pečenehovia) mali na bojisku prevahu 60:1.¹²⁷ Tento údaj sa zdá byť nadsadený, ale ak ho aplikujeme iba na počet Varjagov v radoch byzantského vojska, výsledné číslo je pomerne reálne. V prípade, že ich *tagmata* mali dovedna 540 mužov, pečenežské vojsko by potom mohlo mať spolu 32 400 mužov, čo by približne zodpovedalo zvyčajnému deleniu nomádskych vojsk na oddiely po 10 000 bojovníkov, známe pod názvom *tümen*.¹²⁸ V kontexte iných údajov, ktoré nám poskytujú byzantské písomné pramene o Pečenehoch v priebehu 11. storočia, vyznieva aj tento odhad pomerne skromne. V roku 1046/1047 na územie Byzantskej ríše vpadlo obrovské vojsko 800 000 Pečenehov¹²⁹ a roku 1087 vraj ich celkový počet pri jednom nájazde dosiahol 80 000 bojovníkov.¹³⁰ Hoci nedávna analýza masového prechodu Pečenehov cez Dunaj v rokoch 1046/1047 odhaduje, že celková veľkosť nomádského vojska bola asi len 100 000 mužov¹³¹, a roku 1087 pravdepodobne útočila len polovica z uvedeného počtu¹³² aj tak je nepomer medzi týmito upravenými údajmi a našim odhadom stále výrazný. Tu však treba pripomenúť skutočnosť, že kým v roku 1046/1047 Pečenehovia vpadli na územie Byzantskej ríše plnou silou, v roku 1121/1122 útočiaci nomádi predstavovali už iba zvyšok kedysi mocného etnika. Napriek tomu Pečenehovia predstavovali reálnu hrozbu byzantským územiam na Balkáne. Byzantínci si nemohli dovoliť ich vpád ignorovať, čo veľmi jasne vyplýva napríklad už zo spomenutej skutočnosti, že sa Ján II. Komnénos osobne zaoberal organizovaním obrany a v dôsledku toho prerušil všetky ofenzívne akcie zamerané proti Seldžukom.

PRIEBEH BITKY

V súlade s predpokladaným bojovým plánom vyrazilo byzantské vojsko z tábora pri meste Beroé a nočným pochodom po trase Beroé – Zmejovski prohod – Kazanlaško pole prekonalo takmer celú vzdialenosť, ktorá ho delila od pečenežského tábora. Pravdepodobne sa cestou kvôli stúpaniu pri prekonávaní hrebeňa pohoria Šárnena Gora zdržalo, a navyše asi jeho presun neušiel pozornosti Pečenehov, pretože podľa svedectva písomných prameňov¹³³ obe vojská začali boj síce na úsvite,¹³⁴ ale došlo k nemu skôr ako Byzantínci dorazili do blízkosti pečenežského tábora. Pečenehovia teda už byzantské vojsko očakávali a kládli jeho postupu rozhodný odpor.¹³⁵ Neustále napádali lukostreľbou postupujúcich byzantských vojakov, pričom salvy šíпов sprevádzali hlasným bojovým pokrikom.¹³⁶ Byzantské vojsko postupovalo vpred v tesnej pochodovej formácii. Cisár spolu so svojou telesnou strážou plnili úlohu pohyblivej zálohy, ktorá posilňovala úseky byzantskej formácie najviac ohrozené ná-

127 Tamže: „*The odds were no less than sixty heathen to every Christian.*“

128 PRITSAK, O.: *Pečenegs*, s. 21.

129 SKYLITZES, J.: *Synopsis historión*, ed. I. Thurn, Ioannis Scylitzæ Synopsis historiarum, CFHB. Berlin 1979, s. 458.

130 KOMNENA, A.: *Alexias*, s. 203.

131 MALAMUT, E.: *Image*, s. 119.

132 Uvedený predpoklad podrobnejšie rozvzdáme v pripravovanej dizertačnej práci, zaoberajúcej sa priebehom vojny Byzancie proti Pečenehom v rokoch 1083 až 1091.

133 Opis tejto úvodnej časti sa nachádza iba v kronikách Jána Kinnama a Nikéta Choniata, Snorri Sturluson a Basileios z Edessy sa o nej nezmiňujú.

134 CHONIATES, N.: *Historia*, s. 14.

135 KINNAMOS, J.: *Epitome*, s. 8. – CHONIATES, N.: *Historia*, s. 14.

136 CHONIATES, N.: *Historia*, s. 14.

porom kočovníkov.¹³⁷ V tejto úvodnej fáze boja zásah pečenežským šípom spôsobil cisárovi Jánovi II. Komnénovi menšie zranenie na nohe.¹³⁸

Tu treba zdôrazniť, že v tejto chvíli sa ukázalo pevné odhodlanie cisára vysporiadať sa s Pečenehmi, ktorý hoci videl, že sa jeho pôvodný plán nepodarí zrealizovať, nevydal rozkaz na ústup, ale naďalej poháňal svojich vojakov smerom na pečenežský tábor. Tento rozhodný postoj byzantského cisára sa odráža aj v tvrdení Nikéta Choniata, podľa ktorého „*boli Rimania (Byzantínci) po začatí boja odhodlaní zvíťaziť, alebo padnúť*“.¹³⁹ Nakoniec sa byzantským oddielom podarilo preniknúť až do bezprostrednej blízkosti pečenežského tábora, a tak sa prvá fáza bitky skončila bez toho, aby bolo rozhodnuté o jej výsledku. Ján Kinnamos síce píše, „*že Skýti boli na hlavu porazení*“¹⁴⁰, ale v tomto prípade možno iba nesprávne pochopil predstieraný ústup časti pečenežského vojska, ktorým sa nomádi snažili Byzantíncov vylákať k prenasledovaniu a uvoľneniu ich tesnej bojovej formácie.

Počas druhej fázy bitky sa boje odohrávali v priestore okolo pečenežského tábora. Pečenežský tábor bol postavený v tvare veľkého kruhu, ktorý obkolesovala hradba zostavená z veľkých štvorkolesových drevených vozov.¹⁴¹ Tieto vozy¹⁴² Pečenehovia pred bitkou dôkladne prikryli surovými kravskými a volskými kožami, aby nebolo také ľahké ich podpáliť.¹⁴³ Na korbách vozov ako na ochodzi hradieb stáli obrancovia tábora¹⁴⁴, ktorí podobne ako ich spolubojovníci na koňoch neustále vypúšťali strely proti byzantskej bojovej formácii. Na niektorých miestach boli vozy rozostavené tak, aby medzi nimi vznikli šikmé priechody¹⁴⁵, ktorými sa Pečenehovia v prípade potreby mohli stiahnuť a na chvíľu si za drevenou vozovou hradbou vydýchnuť, aby potom vzápätí znovu a s novými silami zaútočili na Byzantíncov.¹⁴⁶ Obranné opatrenia dopĺňala hlboká priekopa¹⁴⁷, ktorá obkolesovala vozovú hradbu a tiež aj akési drevené veže, vztyčené na niektorých väčších vozoch.¹⁴⁸ V tábore sa okrem ranených nachádzali aj ženy a deti¹⁴⁹, ako aj pravdepodobne všetok dobytok nomádov spolu s ich náhradnými koňmi, ktoré vždy nasledovali nomádov počas presunu do no-

137 Tamže, s. 14-15.

138 KINNAMOS, J.: *Epitome*, s. 8. – CHALANDON, F.: *Comnène*, s. 50.

139 CHONIATES, N.: *Historia*, s. 14. – KINNAMOS, J.: *Epitome*, s. 8.

140 KINNAMOS, J.: *Epitome*, s. 8.

141 CHONIATES, N.: *Historia*, s. 15. – BLÖNDAL, S.: *Varangians*, s. 148: „*they arranged these wains side by side round the outside of their camp*.”

142 Na týchto dvoj- až štvorkolesových vozoch nomádi cestovali po stepi; slúžili im hlavne ako obydlia. Mnohé boli také rozmerné, že na ich korbe mohli stáť okrúhle stany *ger*, mylne mnohokrát označované ako *jurty*. ПЛИТ-НЕБА, С. А.: Печенеги, Торки и Половцы в южнорусских степях. *MIA*, 62, 1958, s. 203. Podrobnejšie o stanoch *ger* pozri: KARASULAS, A.: *Mounted Archers of the Steppe 600 BC-AD 1300*. London 2004, s. 16-17. Podrobný popis podobných vozov a aj stanov na nich je možné nájsť v diele arabského geografa a cestovateľa Ibn-Battúta, ktorý v polovici 14 storočia navštívil chanát Zlatú Hordu: „*Les habitants de cette contrée les apelent 'arababs, et ce sont des chariots dont chacun est pourvu de quatre grandes roues. Il y en a qui sont traînés par deux chevaux, ou même d'avantage; des bœufs et des chameaux les traînent également, selon la pesanteur ou la légèreté du char. (...) On place sur le chariot une espèce de pavillon, fait de baguettes de bois liées ensemble avec des minces lanières de cuir. Cette sorte de tente est très légère, elle est recouverte de feutre ou de drap, et il y a des fenêtres grillés (...)* Ceux de ces chariots qui portent les bagages, les provisions de route et les magasins de vivres sont recouverts d'un pavillon pareil, fermant par une serrure.“ IBN BATTÛTA, *Voyages, II, de la Mecque aux steppes russes et à l'Inde*. Paris 1997, s. 205-206.

143 KINNAMOS, J.: *Epitome*, s. 8.

144 CHONIATES, N.: *Historia*, s. 15.

145 Tamže.

146 Tamže.

147 BLÖNDAL, S.: *Varangians*, s. 148: „*and dug a great ditch around them*“.

148 Tamže: „*great wains with castellations on top*“.

149 KINNAMOS, J.: *Epitome*, s. 8.

vých sídiel.¹⁵⁰ Bitka sa tak v podstate zmenila zo zrážky dvoch nepriateľských vojsk na obliehanie dobre opevneného pečenežského tábora.¹⁵¹

Cisár Ján II. Komnénos si veľmi rýchlo uvedomil, že takto solídne vybudovaná obranná pozícia veľmi znižovala možnosť ľahkého a rýchleho víťazstva Byzantíncov nad Pečenehmi. Opakované útoky byzantských vojakov nomádi úspešne odrážali, a ani sústredený útok, do ktorého čela postavil elitné *tagma* Normanov a Flámov, nedokázal pečenežskú vozovú hradbu prekonať.¹⁵² Výsledkom týchto opakovaných útokov bol iba neúnosný nárast strát v radoch byzantského vojska.¹⁵³ Nanešťastie opis prameňov tejto druhej fázy bitky nie je príliš detailný, a tak nie je možné zistiť, ako dlho vlastne táto fáza boja trvala¹⁵⁴ a aké veľké straty boli na byzantskej, ako aj pečenežskej strane. Je však zrejme, že v tejto chvíli bitka dospela do patovej situácie, a že ani jeden z protivníkov nedokázal rozhodnúť boj v svoj prospech.

Podľa indícií, ktoré vyplývajú z formulácie používanej Jánom Kinnamom a Nikétom Choniatom pri opisovaní tejto kritickéj fázy bitky, začala z dôvodu vysokých strát dovedty vysoká bojová morálka disciplinovane bojujúcich byzantských vojakov nebezpečne kolísať.¹⁵⁵ Snorri Storluson (resp. Einar Skulason), ktorý ako Nebyzantíneec nemal žiadny dôvod šetriť dobrú povesť cisára Jána II. Komnéna a jeho armády, otvorene píše, že cisár sa veľmi rozhnal, keď videl, že jeho vojaci nie sú schopní dosiahnuť rozhodujúci úspech.¹⁵⁶ Velitelia byzantských oddielov, ktorí tento cisárov hnev vnímali ako nespravodlivé osočovanie, sa vraj urazili, a odporučili cisárovi, aby teda do boja vyslal aj svoju elitnú osobnú stráž pozostávajúcu z Varjagov.¹⁵⁷ Podľa toho môžeme usúdiť, že Varjagovia stáli okolo cisára ako záloha a „únavného“ obliehania pečenežského tábora sa priamo nezúčastňovali. Cisára Jána II. Komnéna sa vraj odpoveď jeho veliteľov osobne dotkla, takže im nahnevane odsekol v tom zmysle, že si nemôže dovoliť, aby v tejto bitke obetoval aj svojich najlepších a najcennejších vojakov.¹⁵⁸ Je potrebné poznamenať, že hoci Snorri Storluson na tomto mieste svojho diela zrejme veľmi preháňa, aby čo najviac zdôraznil udatnosť a význam Varjagov, jeho opis veľmi živo vykresľuje vzájomnú animozitu medzi oddielmi rozdielneho etnického pôvodu v rámci byzantského vojska vystupujúcu v dôsledku ťažkostí momentálne na povrch, ako aj náhla, aká asi v tejto fáze pravdepodobne vládla medzi radovými vojakmi.

V tejto krízovej situácii Ján II. Komnénos začal konať typicky byzantským spôsobom; pred zrakmi všetkých svojich dôstojníkov a vojakov sa cisár začal vrúčne modliť k ikone Panny Márie, tradičnej ochrankyni byzantských cisárov.¹⁵⁹ Po ukončení svojej modlitby od-

150 Porovnaj: DENNIS, G. T. – GAMILLSCHEG, E.: *Das Strategikon des Maurikios*. Einführung, Edition und Indices von George T. Dennis. Mauricii Strategicon, CFHB, volumen XVII. Wien 1981, s. 362.

151 CHALANDON, F.: *Commène*, s. 50. Byzantskými historikmi opísaná bojová taktika nomádov veľmi pripomína neskorší spôsob boja husitských bojovníkov, ktorí tiež za pomoci vozovej hradby opakovane a s úspechom čelili ťažkej rytierskej jazde nemeckých križiakov.

152 BLÖNDAL, S.: *Varangians*, s. 148: „*the King send forward Franks and Flemings, and they rode forward against the heathen and fought with them, but the same thing happened; many of them were killed, and the rest fled as best they could.*“

153 KINNAMOS, J.: *Epitome*, s. 8. – CHONIATES, N.: *Historia*, s. 15.

154 Okrem pomerne fantasticky znejúceho údaja od Basileia z Edessy, ktorý tvrdí, že bitka okolo pečenežského tábora trvala niekoľko dní. SÝRSKY, M.: *Chronique*. Tome III, s. 207. – CHALANDON, F.: *Commène*, s. 50.

155 CHONIATES, N.: *Historia*, s. 15.

156 BLÖNDAL, S.: *Varangians*, s. 148-149: „*At this the King of the Greeks was very angry with his soldiers.*“

157 Tamže, s. 149: „*they answered him, that he should make use of his wineskins, the Varangians.*“

158 Tamže: „*The King replied that he would not waste his treasures by sending few men, however brave, against so great a force.*“

159 CHONIATES, N.: *Historia*, s. 15. – CHALANDON, F.: *Commène*, s. 50.

poručil veliteľovi Varjažskej gardy Þórirovi Helsingrovi, aby sa jeho muži tiež začali modliť a prosili o víťazstvo u svojho patróna sv. Olafa.¹⁶⁰ Potom po krátkej príprave, napriek zraneniu na nohe, Ján II. Komnénos vedúc za sebou aj obe čerstvé *tagmata* Varjagov odkráčal doprostred najväčšej bojovej vravy.¹⁶¹ Je zrejmé, že táto ukážka cisárovej osobnej odvahy spojená s atmosférou náboženského vytrženia nemohla nezanechať hlboký dojem na dôstojníkov a vojakov byzantského vojska. Byzantskí vojaci sa po tomto cisárovom čine okamžite vzbopili a ich morálka sa obnovila, takže nasledujúci byzantský útok, ktorého útočný hrot tvorili Varjagovia, v krátkom čase prelomil líniu pečenežských obrancov. Zároveň sa týmto útokom začala posledná, tretia fáza bitky.

Domnievame sa, že cisárov čin nebol motivovaný iba snahou obnoviť klišúcu morálku byzantských vojakov, ale aj logickým rozhodnutím, ku ktorému dospel na základe triezveho a vecného odhadu situácie. Varjagovia boli totiž vďaka svojej obrannej výstroji, pozostávajúcej z krúžkovej košeľe siahajúcej do výšky kolien, kvalitným oceľovým prilbám a faktu, že väčšinu ich tela zakrývali veľké mandľovité štíty¹⁶², určite veľmi odolní voči salvám pečenežských šípov, ktoré si dovedty vyberali krvavú daň medzi ľahšie vystrojenými byzantskými pešiakmi. Taktiež aj ich hlavná zbraň – veľká obojručná sekera – im umožňovala veľmi účinne sa vysporiadať s drevenou vozovou hradbou pečenežského tábora, a otvoriť tak cestu pre ostatných byzantských vojakov.¹⁶³ Presne to sa zakrátko podarilo Varjagom uskutočniť a preniknutím za vozovú hradbu uštedrili obrane kočovníkov rozhodujúci úder.¹⁶⁴

Čoskoro na to sa bitka skončila. Víťazní byzantskí vojaci dôkladne vyplienili pečenežský tábor, ktorý sa zároveň stal dejiskom hromadného zabíjania porazených nomádov.¹⁶⁵ Pečenehov, ktorým sa podarilo tomuto osudu vyhnúť, Byzantínci zajali, a dokonca aj tí Pečenehovia, ktorým sa podarilo zachrániť sa útekem sa neskôr na miesto bitky vrátili a vzdali sa cisárovi.¹⁶⁶ Ján II. Komnénos zaradil všetkých bojaschopných mužov do služby v byzantskom vojsku ako „spojencov“.¹⁶⁷ Zvyšní Pečenehovia boli buď usídlení do pustých oblastí pozdĺž západných hraníc Byzantskej ríše¹⁶⁸, alebo – čo sa v byzantských písomných prameňoch zamlčalo – ich víťazní vojaci neskôr v Konštantínopole predali do otroctva.¹⁶⁹ Obrovskú byzantskú radosť a uvoľnenie po tomto veľkom víťazstve veľmi dobre dokumentuje skutočnosť, že Ján II. Komnénos po triumfálnom návrate do Konštantínopola zaviedol sviatok,

160 BLÖNDAL, S.: *Varangians*, s. 149: „*The King (Ján II. Komnénos) answered: Make a vow to the blessed Olaf the King, for your support and victory.*“ (En konung svarar: Heitið þér á inn Helga Ólaf konung yðarn til fulltings ok sigrs yðr). – МЕЛЬНИКОВА, Е. А.: *Культ*, s. 102.

161 V podaní byzantského historika Jána Kinnama, cisár Ján II. Komnénos chcel osobne viesť Varjagov do boja, ale jeho dôstojníci mu v tom zabránili. KINNAMOS, J.: *Epitome*, s. 8. Snorri Sturluson píše, že na čele Škanadinávcov v čase posledného útoku bol ich veliteľ Þórir Helsingr a s ním aj sv. Olaf, nie však byzantský cisár. BLÖNDAL, S.: *Varangians*, s. 149. Jediný text, ktorý podporuje predpoklad, že Ján II. Komnénos osobne viedol oddiely byzantského vojska do rozhodujúceho útoku, je opis Nikéta Choniata. CHONIATES, N.: *Historia*, s. 15. – ΚΑΡΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΣ, Ι. Ε.: *Ιστορία*, s. 98.

162 BIRKENMEIER, J. W.: *Army*, s. 153.

163 V podstate tak predstavovali „oceľovú údernú päst“ byzantskej armády. BIRKENMEIER, J. W.: *Army*, s. 153.

164 KINNAMOS, J.: *Epitome*, s. 8. – CHONIATES, N.: *Historia*, s. 16. – CHALANDON, F.: *Commène*, s. 50.

165 CHONIATES, N.: *Historia*, s. 16.

166 CHONIATES, N.: *Historia*, s. 16. – KINNAMOS, J.: *Epitome*, s. 8. – CHALANDON, F.: *Commène*, s. 50.

167 KINNAMOS, J.: *Epitome*, s. 8. – CHONIATES, N.: *Historia*, s. 16.

168 CHONIATES, N.: *Historia*, s. 16.

169 MICHAL SYRSKÝ: *Chronique*. Tome III, s. 207: „ils s' emparèrent (...) d' un grand nombre d' hommes qu'ils amenèrent comme esclaves à Constantinople.“ – CHALANDON, F.: *Commène*, s. 50.

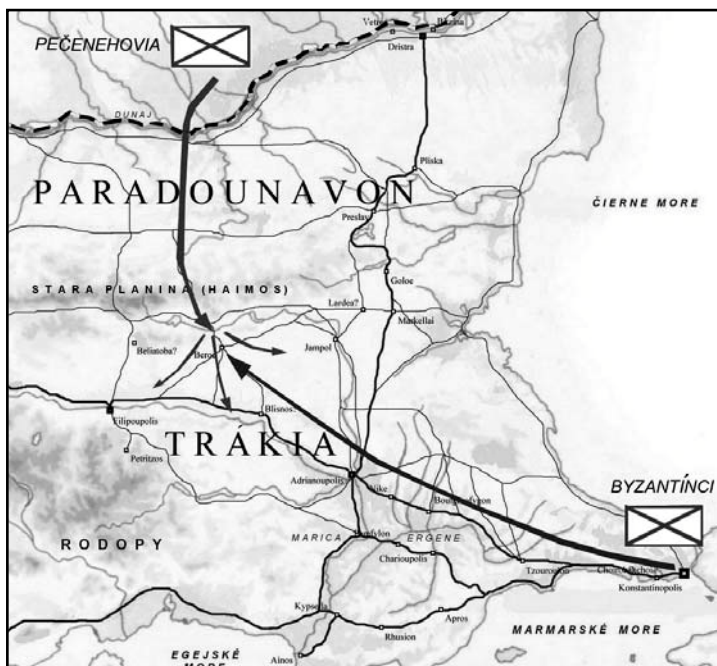
ktorý sa v byzantskom hlavnom meste každoročne slávil ešte aj v časoch Nikéta Choniata, čiže na konci 12. storočia.¹⁷⁰

Víťazstvom v bitke pri Beroé roku 1122 Byzantínci znovu raz triumfovali. Úspech byzantských zbraní priniesol definitívne riešenie „skýtskeho“ problému, ktorý pre Byzantskú ríšu znamenal desaťročia tvrdých a nákladných bojov o kontrolu nad severným Balkánom a strategického priestoru dolného toku Dunaja. Jedinými vážnymi protivníkmi Byzantíncov po roku 1122 v tejto oblasti zostávali už len Kumáni, ale tí svoje útoky koncentrovali proti Kyjevskej Rusi, takže na severných byzantských hraniciach nastalo relatívne dlhotrvajúce obdobie pokoja. Súčasne víťazstvo v bitke pri Beroé predstavuje veľavravný dôkaz úspešnej obnovy vojenskej sily Byzantskej ríše po období porážok a vážnych vnútorných kríz, ktoré vyvrcholilo v priebehu rokov nasledujúcich po bitke pri Mantzikerte (dnes Malazgirt pri jazere Van v Turecku) v roku 1071.

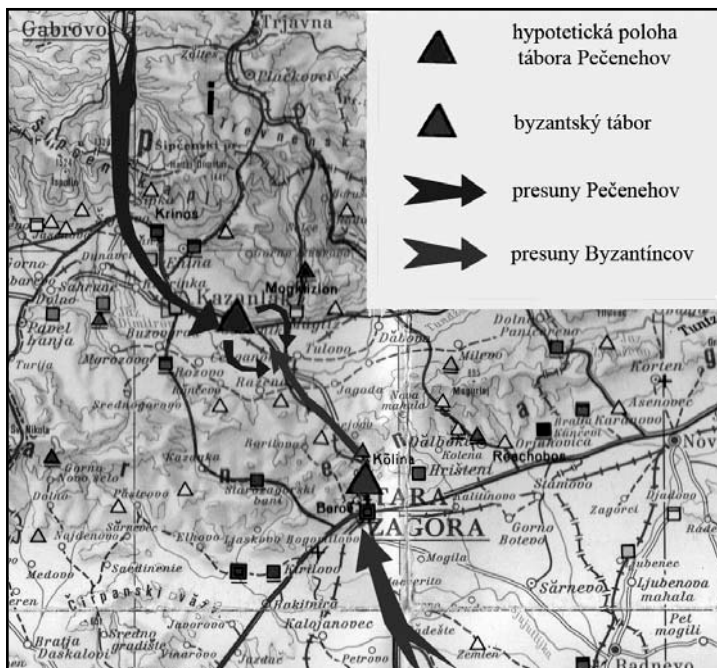
Ján II. Komnénos bol dôstojným nástupcom svojho otca. Bitka pri Beroé predstavovala jedno z jeho prvých veľkých vojenských víťazstiev, hoci sa neodohrávala podľa pôvodne stanoveného bojového plánu. Cisár však ani v kritických okamžikoch bitky nestratil hlavu, ale, naopak, chladnokrvne, rozhodne a cieľavedome konal, čo nakoniec významne prispelo ku konečnému byzantskému víťazstvu. Týmto víťazstvom zároveň dosiahol aj strategický cieľ celej vojenskej výpravy, ktorým bola ochrana území predstavujúcich zdroj príjmov do byzantskej štátnej pokladnice nevyhnutných pre fungovanie správneho aparátu ríše a byzantskej armády. Vďaka zabezpečeniu severnej balkánskej hranice sa mohol Ján II. Komnénos vrátiť k svojmu hlavnému cieľu, čiže k znovudobývaniu Malej Ázie a obnovovaniu územia Byzantskej ríše v jeho pôvodných hraniciach pred roka 1071. Otázka, do akej miery sa mu tento zámer darilo uskutočňovať, je už predmetom inej diskusie.

Z hľadiska dejín nomádskeho národa Pečenehov, signalizuje bitka pri Beroé v roku 1122 zánik kedysi mocného národa, ktorý od konca 9. storočia zohrával v dejinách strednej a východnej Európy veľmi dôležitú úlohu. Pečenehovia stratili svoju nezávislosť a slobodu a ich zvyšky buď naďalej prežívali u Kumánov, alebo slúžili ako vojenské pomocné jednotky v Byzantskej ríši, Uhorsku a na Kyjevskej Rusi, kde sa postupne asimilovali. Ich dlhá cesta zo stredoázijských stepí sa síce v údolí rieky Tundže definitívne skončila, ale rozsah ich bývalej moci a slávy dodnes naznačujú mnohé miestne názvy roztrúsené po celej strednej a východnej Európe.

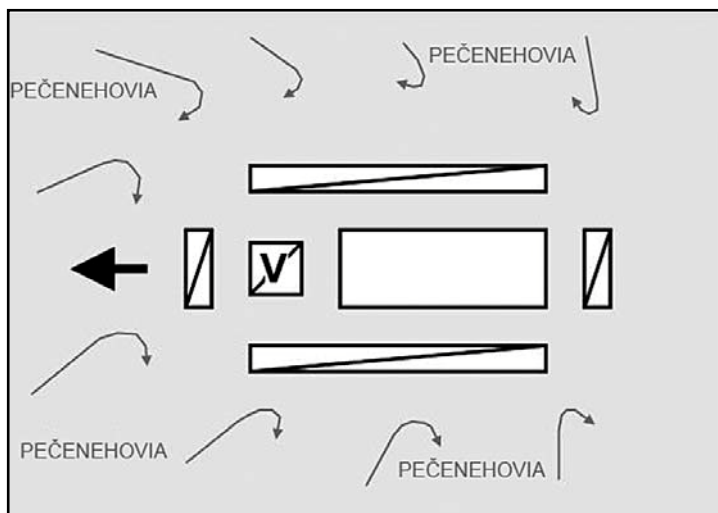
170 CHONIATES, N.: *Historia*, s. 16. – CHALANDON, F.: *Commène*, s. 51.

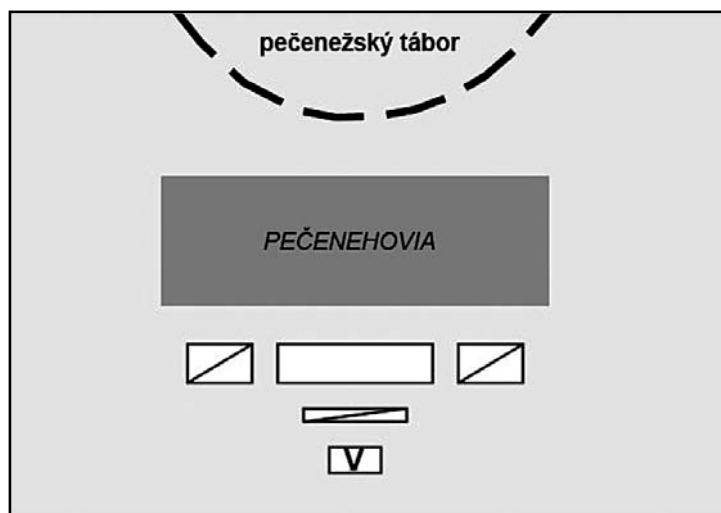
Mapa Balkánu, situácia v rokoch 1121/1122

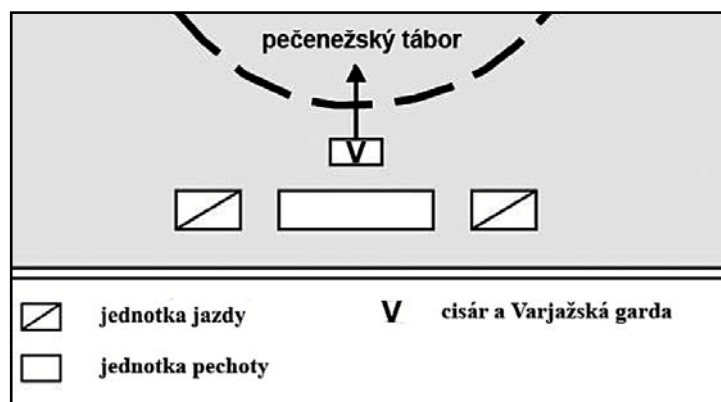
Mapa blízkeho okolia mesta Beroé, pohyby oboch protivníkov pred bitkou

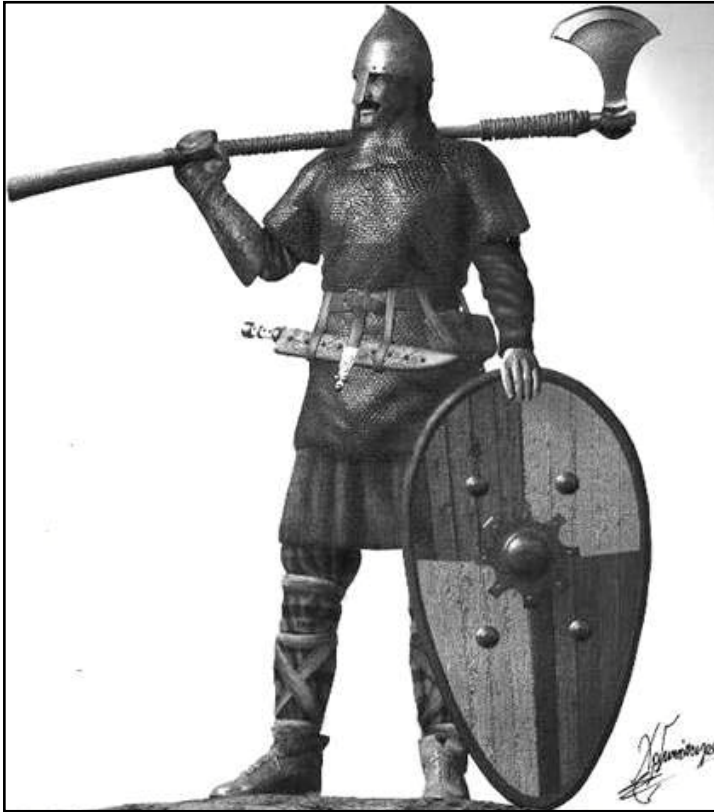
Prvá fáza bitky
(schematické zobrazenie)

Druhá fáza bitky
(schematické zobrazenie)

Tretia fáza bitky
(schematické zobrazenie)

Člen patriaci do Varjažskej gardy byzantského vojska (rekonštrukcia)

Pečenehovia (iluminácia z rukopisu kroniky Jána Skylitza)

M. MEŠKO: DIE SCHLACHT BEI BERRHOIA IM JAHRE 1122: DER LETZTE KAMPF DER PETSCHENEKEN

Nach dem Sieg in der Schlacht bei Berrhoia im Jahre 1122 triumphierten erst mal wieder die Byzantiner. Der Erfolg der byzantinischen Waffen brachte eine definitive Lösung des skythischen Problems, das für das Byzantinische Reich jahrzehntenlange harte und aufwändige Kämpfe um die Kontrolle über Nordbalkan und den strategischen Raum des Unterlaufes von Donau darstellte. Nach dem Jahr 1122 blieben die einzigem ernstesten Gegner der Byzantiner in diesem Gebiet nur noch die Kumanen, doch diese konzentrierten ihre Angriffe gegen die Russischen Fürstentümer, so an den nördlichen Grenzen Byzanz ein relativ langer Zeitabschnitt von Frieden eintrat. Der Sieg in der Schlacht bei Berrhoia stellt gleichzeitig einen zugefertigen Beweis einer erfolgreichen Erneuerung der militärischen Macht des Byzantinischen Reiches nach dem Zeitabschnitt von Niederlagen und ernstesten innerlichen Krisen dar, die in der Zeit nach dem Schlacht bei Mantzikert (heute Malazgirt an der See Van in der Türkei) im Jahre 1071 gipfelten.

Johannes II. Komnenos war ein würdiger Nachfolger seines Vaters. Die Schlacht bei Berrhoia, obwohl sie sich nicht nach dem ursprünglich bestimmten Kampfplan abspielte, stellte einen von seinen ersten grossen militärischen Siegen dar. Der Kaiser kam weder in den kritischen Momenten ausser Fassung, er handelte im Gegenteil kaltblütig, entschieden und zielbewusst, was zum Schluss zum entgültigen Sieg der Byzantiner bedeutungsvoll beibrachte. Durch diesen Sieg erreichte er gleichzeitig auch den strategischen Ziel des ganzen Feldzuges – die Sicherstellung des Schutzes der Gebiete, die die Einnahmequellen der byzantinischen Staatskasse darstellten und für den Gang des Verwaltungsapparates des Reiches und der byzantinischen Armee unvermeidbar waren.

Aus der Hinsicht der Geschichte von nomadischen Volk von Petschenegen signalisiert die Schlacht bei Berrhoia im Jahre 1122 den Untergang eines einmal kräftigen Volkes, das von dem 9. Jahrhundert eine sehr wichtige Rolle in der Geschichte Mittel- und Osteuropas spielte. Die Petschenegen verloren ihre Selbstständigkeit und Freiheit. Die verbliebenen Mitglieder dieses Volkes lebten entweder bei den Kumanen weiter oder dienten als militärische Hilfstruppen in dem Byzantinischen Reich, in Ungarn oder im Kiewer Russland, wo sie sich allmählich assimilierten. Ihr langer Weg aus den zentralasiatischen Heiden endete zwar definitiv in dem Flusstal von Tundža, doch das Ausmass ihrer ehemaligen Macht und Berühmtheit deuten bis heute viele Ortsbenennungen an, die im ganzen Mittel- und Osteuropa zerstreut sind.